

—: કન્યા વાચનમાળા :—

પુસ્તક પીઠના અર્થ.

જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજૂતી,
પાળા સવાલ

ર-મેસર્સ. સી. ટી. શાહ એન્ડ કો.
તારાવું હેઠાણ-શાહપાર-મુન્ન.

સહ કર્તા—C. M. Shah.

કરવાનું હેઠાણ-શાહપાર-સુરત.
આવૃત્તિ ૩૭.

પુસ્તક મેને ૧૯૬૭ ના રૂપ મા આકટ
મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

તાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.
નું હેઠાણ—"શંકર" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ ચક્રાના
પુલપર—સુરત.

૧૯૧૮

માર્ગ

કિંમત ચાર આના.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી લેખીશાઈર-સંગ્રહ
૭૫૫૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૫૫૬

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ બાળના રૂપ

વિષય મધ્ય : ૮૪૪ : ૬ - ૨.૨

કન્યા વાચનમાળા

પુસ્તક બીજું-ભાગ-૧ લાના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

ગ્રેટ્વિન=યુરોપખંડ-
માં ઈંગ્લાંડ, સ્કોટલાંડ
અને આયર્લાંડ મ-
ળીને જે દેશ થાય
છે તે

જીવન ચરિત્ર=જિંદગી-
નો હેવાલ.

અભયબી=નવાઈ; તા.
બુખી.

અનુકરણ=નકલ.

ગુનરી જવું=સ્વર્ગવા-
સી થવું.

માતૃશ્રી=માજી.

પુત્રની લક્ષણ પારણા-

માથી જણાય=છોક-

રાં કેવાં ગુણોવાળાં

થશે તે નાનપણથી-

જ જણાઈ આવે.

મધુર સ્વરે=મીઠા વ-

ચનથી.

નિશ્ચયિત=નિયમ પ્ર-

માણે.

વિશાળ=વિસ્તીર્ણ,

ઉપરાંત=વધારામાં

ચપળતા=ચાલાકી

ચિત્રકળા=ચીતરવાનો
હુન્નર.

પ્રવીણતા=હે શિયારી;

માહિતગારી.

નૃત્ય=નાચ; નાચવું તે

કુશળતા=ખરદારી.

પ્રાપ્ત કરી=મેળવી.

સુલક્ષણી=સારા ગુણ
વાળી

કસર=ખામી; કચાશ

સ્વરૂપવાન=ખૂબસુરત;

દેખાવડી

મળતાવડી=મળતા

સ્વભાવની.

હરતી=તે પામતી

મહાદેવના પુત્ર

શીલ થવું=મોઢ પા-

મવો.

ભેદ=તફાવત; ફેર.

આદરસહાર=માનપાન

મમતા=નાયા.

વીલે મોઢે=રીકડે ચહે-
રે; નારાજ થઈને.

વાકેફ=માહીતગાર; જાણુ

મન મારવું=સંયમ;

મનની ઇચ્છા પ્રમાણે

ન વર્તવું તે

ઉદારતા=સખાવત.

નસંતાન=છોકરાં વગર

લકદાર=વારસ

રાજ્યપદ=રાજગાદી

ગંભીરતા=મક્કમ પણું.

નીડરપણું=ડર વગરનું

હેલું તે; મેલું પાણું.

રંગરાગ=લીલા.

જીવનનાં ફિરકાં

આશ્રય=નવાઈ; ખામી

પાલ્લી

પાલ્લીમાં રાજસભા.

બાપણ=બાપ્યાન; પો- ગેરનામ.

તાના હિન્દુ
માણસ વચ્ચે કહી
બતાવવા તે.

પશંગ=વખત
પૂર્ણ=પુરો; પાકો
પહાવ=મદદ
પંથન=અધારણ; રિ-
વાજ

અગત્યના=જરૂરના
સમાન=સરખા.

પાઠ ૨ જો.

સ્થિતિ=હાલત
પુત્રીધર્મ=પુત્રી તરીકેની
કરજ.

ક્યાશ=ખામી
કરજ=દેવું; દેણુ
અદા કરવું=આપવું
ગેરવર્તણૂક=ખરાબ
ચાલ

જળજળીઆં=આંખમાં
પાણી ભરાઈ આવ-
વાં તે

નામદાર=પ્રખ્યાત

મંજુરી=અહાલી
હસ્તાવેજ=લેખ; લ-

ખાણ
અહિત=અકસ્માત;

સપૂર્ણ=પુરેપુરી
ઠંદેરો=સરકારી જાહે-
રનામું.

બેધડકપણે=નીકરતાથી
અન્યવચન=નિશ્ચે પા-
ળવાની કબુલાત
દટતા=અડગપણું
પ્રત્યે=તરફનો

પ્રિન્સ=રાજા
પ્રતિષ્ઠા=વચન

વર્તન=ચાલ
હેવાતન=ધણીની હ-
યાતી લગીની સ્ત્રીની
પરણેલી હાલત; સા-
બાગ્ય

સાલસાઈ=ભણપણું;
લલાઈ

સાવચેતી=સંભાળ
આખાદાની=સારી

સ્થિતિ
શોધ=ખોળ; નવાસ
આયુષ્ય=જિંદગી, આ-
વરદા.

પરલોકવાસી=મૃત્યુ-સી

પાઠ ૩ જો

કર્તવ્ય=અ.પણે જે ક-
રવાને બંધાયેલા

છીએ-તે; ધમ, ક-
રજ.

પાત્ર=લાયક; થોડ્ય
પાળીપોથીને=ખવડાવી
પીવડાવીને
ભણાવી ગણાવી=મ-
ણાવીને અને અનુ-
ભવી કરી.

નિરંતર=હંમેશાં.

વૃદ્ધ=ધરડાં
અથાગ=જેનો છેડો
નહિ તે; પાર વગરનો

સમર્થ=જેરાવર; બ-
ળવાન.

પાઠ ૫ જો.

પટાવટો=રાજ્યના મુ-
ખ્ય સરદારો

લગામ=સત્તા
નિષ્કંટક=કાંટા વગરનું;
હરકત વગરનું.

દાવો=હક
નિશ્ચિંતપણે=નિરાંતે
ધાવ=ધવડાવવાને રા-
ખેલી આં; આમા

હળમ=ચાળંદ
રણવાસ=જ્યાં રાણી.

ઓ રહેતી હોય તે

જગા

હાહાકાર=શોકનો ગ-

બરાટ

શોક સાગર=દીલગીરી

રૂપી દરીઓ: અતિ-

શય દીલગીરી

કાસ=ગાઉ

દહેશત=ધારતી; ખીક.

સુખાગીરી=પરગણાનું

હાકેમપણું.

ધન્યવાદ=શાબાશી

ખસ=પુરતો

સપુરત=સોંપણું

રક્ષણાર્થે=ખચાવને માટે

પન્નુ=પાનું; એક જન-

તનું રતન

હદવાળી=આખર કરી

જોટો=જોડ

પાક ફૂંડ.

વિનય=નમ્રપણું; નર-

માશ

વિનય વેરીને વશ કરે=

નરમાશથી દુશ્મન

પણ તાબે થાય, મ-

તલબ કે નરમાશ

આમળ દુશ્મનનું

પણ કંઈ ત્યાગનું

નથી. જેમકે રે-

શમ નરમ છે તેથી

તે તરવારના ઝટકા-

થી પણ કપાતું નથી

સંપાદન કરવું=મેળવવું

દુશ્મનાવટ=વેર; દુશ્મ-

નાઈ; શત્રુવટ.

આવડત=આવડ

હું પદ=હું પણું; ગર્વ

તપીજનય=ગુપ્તે થાય

અણુગમો=કંટાળો;

ત્રાસ

વજન=ભારવકર

દ્વેષભાવ=અદેખાઈ

દીનપણું=ગરીબાઈ

દીનતા=ગરિબાઈ

સંત=સાધુ

જાતરખું=પોતાના શ-

રીરનું જતન કરનાર

છીંડું=દોષ; વાંક

ખામોશ=સહનશીલતા

ખાકરી=ટક્કર; સામા

થવું તે

ખાકરી બાંધવી=ટક્કર

લેવી; સામા થવું

અંગ=આમ

ખોલી=વેણુ; શબ્દ.

કરણી=કૃત્ય

સમ્યતા=અદમ.

તુચ્છકારવું=હલકું ગ-

ણવું.

આવકાર=તમે આવો

એવી રીતનો માન

સૂચક શબ્દ તે; સ-

માન

તોછડાઈ=હલકાઈ

ભારવકર=ભારખોજ;

વજન

ચાવળું=કામ વગરનું

ધણું ખોલનાર

ઉછાંછળાપણું=ઉદ્વેગ

ભંગ=નાશ

ગંબીરપણું=ઠરેલ પણું

ગંબીર=ઠરેલ

ઉપમા આપવી=સર-

ખાવવું; આખર વ-

ધારવી.

માઝા=હદ; મર્યાદા.

ઠાવકું=ડાણું

ચીઠ=સહજ બળતરા.

તામસ=દોષ

ટાપસી=સાહેદી

અદમ=મલાયતી

સવાલ—વિતયનાં કેટલાં અંગ છે અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૮ મો.

ધર્મરાજન=યુધિષ્ઠિર; પાંડુના વડા પુત્ર.

દોણાચાર્યની ઉત્પત્તિની વાત—ભરદ્વાજ ગંગાદ્વારે અનુષ્ઠાન કરતા હતા ત્યાં ધંદ્રની એક દેવાંગના પર્વણીએ સ્નાન કરવા આવેલી તેને જોઈ ઋષિ વિબુદ્ધ થયા તે વીર્ય ખલિત થયું તે તેણે દરીઆમાં મૂક્યું તે એમાંથી દોણ ઉત્પન્ન થયા. એમના છોકરાનું નામ અશ્વત્થામા. એ ચીરંજીવી છે.

હું=યજ્ઞ=ભાગ

યુસ્ત=આગ્રહથી મંડ્યા રહેનાર; વળગી રહેનાર.

વિનાશકારી=નાશ કરનાર.

પક્ષ=તરફદારી

ધાણુ વળી ગયો=મરણ પામ્યા.

શ્રી કૃષ્ણ=એ વિષ્ણુનો આઠમો અવતાર હતા.

ધનુર્વિદ્ય=કામકું વાપરવાની વિદ્યા

પાવન્ધે=અપરદહાર;

દોશિયાર.

રક્ષાસામ=મેટી લડાઈ

શસ્ત્ર=હથિયાર.

અશ્વત્થામા=દોણાચાર્ય ને કૃપાયાના પુત્ર. એ ચીરંજીવી છે.

અશ્વત્થામા=એ નામનો કૌરવ લશ્કરમાં એક હાથી જેને બીમે કૃષ્ણના ઘાથી મારી નાખ્યો હતો તે.

દેહભાગ=શરીરને છોડી દેવું એટલે મરી જવું તે.

યુક્તિઅધ=જુકતું; અધ એમતું.

છાગ=જો: ૧૫૭.

દ્વિઅર્થા=એ અર્થવાળું

અર્થવાળું

વેણુ=ખોલ; શબ્દ.

હઠ=આગ્રહ.

રણક્ષેત્ર=લડવાની જગા

સંયા=સેજ; પથારી.

નરો વા કુંજરો વા=

પુરુષ હોય અથવા હાથી હોય.

સિદ્ધ થયું=પાર પડ્યું

પસ્તાવો=દીલગીરી.

પાઠ ૯ મો.

યદુરો=શિકલ.

દીલગીર=નાખુશ

છુટે મોઢે=અણુજ.

સાંત=ચીરંજીવન.

કુમો=છાતીનો ધબકારો.

અન્નપાન=વગાડીને

ખેલ કરનાર જેવા
કે માતા કાઠનાર
વગેરે

આગા=હુકમ

વિરહ=ઉલટું

અલખત=ખરેજ; ખ-

ચીત; ખેશક

શંકા=સંદેહ; વહેમ

કાને=કોરણ

ધરિદો=મનસુખો.

ડાળ=ચાળા; ઢાંગ

ઉતારી લીધો=નક્ક

કીધી

હેતુ=મતલબ

જનમકળ=જનમરૂખ

પ્રશ્ન=સવાલ

પાઠ ૧૨ મો.

અડકટ=આંટી

બલા=પીડા

ચઢિઆતું=સરસ

કિમત=મૂલ

ચોકસી=તપાસ

દામ=પૈસા

પસંદગી=પાસ

છૂટી પડ્યા=નકામા

ગયા.

આશીશ=સારી દુનિયા

આશીર્વાદ.

વૈતર=સખત મહેનત.

અનાથ=માબાપ કે

ધણી વગરનાં; ગ-

રીબ.

આંતરડી ઠરે=સતોપ

પામે

ઓહો=આશ્ચર્ય સૂચક

શબ્દ

ધટિક=ચોખ્ખ; લાયક

પાઠ ૧૨ મો.

કુલણુ=વખાણુથી

કુલાધ ખચ કરનાર

ઊંધજા ઊડતી નથી=

સુરતાઇ જતી નથી.

જપ=નિરાંત

વાંકડો=પહેરામણી.

દેશાધગીરી=દેશાધની

પદવી; મરાસ; તોડો

વજ્રે=ઈનામમાં મ-

જેલી જમીન વગેરે;

સરકારથી મળતી

બાગાયત જમીન

બાજ=૩ પીઆનું લાડું

પતી શકે=અદા થઈ

શકે

હજીવ મોટું દુખ

દેખો છો=તમે પેદાસ

જુઓ છો ખબ ખ-

રચ કેટલો જે તેનો

ખિચાર કરતા નથી

પાલવનાર=રવડનાર;

ખોજનાર

કરકસર=યોગ્ય ખરચ

નિભાવવું=ચલાવવું

ખરાબખસ્ત=પાયમાલ

હદ=જુદા; અપમત

ધામધુમ=હાડમાડ

રડું જીવવું=સુખમાં

જિંદગાની ગાળવી

કેડ=રોસ.

હદયાં જાહે=ગળા ઉ-

પરાંત

કકળાટ=કળકળવું તે

ગરાસ=સરકારમાંથી જે

જીવાઈને માટે મળતું

હોય તે; ગામ રક્ષણ

માટે આપેલી જગા

કે પગર

દરદાગીના=ધરણીમાંના

ફાવે=મરજીમાં આવે

ડગ=ડગલું

દેવું=કરજ; દેણું

બમે-ભલે=વાહ વાહ. | બમ=બ્રાંતિ.

| કુડકટ=ધિકાર ધિકાર

સમજુતી—કુલજીય યદને મરજીમાં આવે તેમ ખરચ કરીને ખૂશ થાય છે; પણ મોટું ડગલું બરતાં જે ખીએ નહિ મતલબ કે ગળ ઉપરાંત ખરચ કરતાં જે વિચાર કરે નહિ તે દેવાદાર થાય છે; લોકો વાહ વાહ બોલે છે તે બ્રાંતિથી તે ભાળવાય છે. પણ જ્યારે પાછળથી ધિકાર ધિકાર થાય છે; ત્યારે કહો કે તે આખરમાં શું મેળવે છે? મતલબ કે કલટી આખર ગુમાવે છે.

પાઠ ૧૩ મે.

વિટિ=સલાહનું કહેણ;
સમાધાનીનું કહેણ.
સમાધાની=સલાહ.

હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની
ઉત્તરે ૫૦ મૈલ પર
પાંડવ કૌરવની રા-
જધાનીનું શહેર હતું.
સત્કાર=માન.

સજ્જ=તૈયાર.
દુર્બોધન=ધૃતરાષ્ટ્રનો
સૌથી વડો પુત્ર;

ધૃતરાષ્ટ્ર=વિચિત્રવીર્યની
વિધવા અંબીકાને
વ્યાસથી થયેલો પુત્ર.

વિદુર=વિચિત્રવીર્યના
ધરની દાસીને વ્યા-
સથી થયેલો પુત્ર;

ધૃતરાષ્ટ્રના નાનાભાઈ
કુતી=સુરસેન ગદવની
પુત્રી ને વસુદેવની
બેન.

મધ=દાર.

રચિ=ભાવ; દૃઢ.

મૈત્રી=દોસ્તી; બાધબંધી
આગ્રહ=કાલાવાલા.

મતલબ=રવાર્ય.

બીજમ=શાંતનુના ગંગા-
થી ઉત્પન્ન થયેલા
પુત્ર

કૌણ્યુ=અશ્વત્થામાના
બાપ; પાંડવ કૌરવના
ગુરુ.

વિનંતી=અરજ.

નારદ=અજસુત; અ-
ભા પુત્ર.

ઋષિ=મુનિ.

એકય=એકપણું; સંપ-
સંહાર=નાશ.

બરત કુળ=બરત રા-
જનો વંશ.

વિખ્યાતિ=પ્રખ્યાતિ.

બરત=ચંદ્રવંશી દુષ્યં-
ત રાજનો શંકુતલા-
થી થયેલો પુત્ર.

દુરાચાર=ખરાબચાલ.

પ્રભય=નાશ

સમાધાન=નિવેડો

શત્રુવટ=દુસ્મનાઈ

બળીઆ=જોરાવર.

કૌરવ=ધૃતરાષ્ટ્રના છો-
કરાઓ.

નિમિત્ત=ઉત્સવ; આ-
નંદનો દિવસ.

સંદેશો=કહેણ; સમાચાર

ગુપ્ત=છુપા

વ્રત=નિયમ.

ઉલ્લુ=ખામી; કચાશ.

નિરાંતે= નિશ્ચિંતપણે

યથાર્થ=જેવું જોઈએ
તેવું; ઘટીત

સ્વતંત્ર=આપ અખ-
ત્યાર

હડીલો=મમતી; છદી.

ગાંધારી=ગાંધાર દેશના

સૌખ્યના નામના રા-

જની પુત્રી; શકુનિની

બેન; ધૃતરાષ્ટ્રની સ્ત્રી

પાઠ ૧૫ મો.

મુલતવી=મોકુદ; રાખી

મુકેલું

મુલતવી રાખવું=થો-

ભાવી રાખવું.

ત્રાસ=કંટાળો

વાંતરી=કંસારી; સફેદ

ઝીણાં છવડાં.

અખાત્રીજ=વૈશાખ સદ

ત્રીજ

સંચાળવું=છાપડં ચ-

ળાવવું.

વાતડ=વાળના જેવી

ખારીક ફાટ

વાવડ=મરજ; રોગ;

વ્યાધિ.

ખળીઆ=શિતળા

ભોગ=અજિદાન; નૈવેદ

લવારી=ખકારી.

રામ રમી ગયા=મરણ

પામી.

પાઠ ૧૬ મો.

કાજી=કુરાન પ્રમાણે

ન્યાય કરનાર.

સહી નિક્ક=નામવાળી.

છાપ.

થાપણ=પુંજ.

અકબંધ=તોડયા વગર;

જેવી હતી તેવી.

તખ્ત=પાદશાહને બે-

સવાની બેઠક.

બેરીકર=નચિંત.

તૂણનાર=વણાટની પેઠે.

સાંધનાર.

બેથ=સરસ

રકુ કરવું=તૂણવું

ખુદાવંદ=પ્રભુ; માલિક

પાક=ચોકખી; શુદ્ધ

પાઠ ૧૭ મો.

સાવિત્રી=એ મદ્ર દે-

શના અશ્વપતિ રા-

જની પુત્રી; સત્યવા

નની સ્ત્રી.

મદ્ર=એ નામનો દેશ;

હાલનું ભુતાન ખુટાન.

તપોવન=તપ કરવાનું

જંગલ

મુનિ=મનને મારનાર

ઋષિ

શાસ્ત્ર ચર્ચા=ધર્મ

સંબંધી વિવાદ

કિશોર વય=ખાર પંદર

વરસની ઉંમર

અવંતી નગરી=ઉજ્જવ-

ન નગરી.

પદબ્રજ=ગાદીએથી

ઉડાડેલા.

નિશ્ચય=ઠરાવ.

અર્પણ કર્યું=આપી

દીધું.

મિથ્યા=ફાક

સ્વયંવર=પ્રચ્છા વરને

માટે જે સભા ભ

રવી તે.

અનિત્ય=નાશવંત

નિત્ય=હંમેશ ટકે એવું

ભવન=ધર

ભાષેલા=કહેલા

ભવિષ્ય=આવતા વખ-

તની વાત.

મિમે=નિમિત્તે; બહાને

પતિવ્રતા=શિયલ પા-
ળનરી

સાંચવી=સાંધુ ગંગાબાળી

પ્રતાપ=અળ

જીવતદાન=જીવનુંદાન

પાકે ૧૯ મો.

રાજકુટુંબ=રાગના સગાં
વહાલાં

સંગીન=ગંગેરાવર;

મજામુત

રાજકુળ=રાગનો પંશ

પુરાણુ=ગુનું; અન-

લનું

દેવ=ધસુપ્રિસ્ત

અસલ=પહેલાં

વડીલ=મોટાં

પત્ની=સ્ત્રી; ધણીઆણી તાલીમ=દેખવણી; શિ-

ડેન્માક=એ સૂરોપખં-

ડમાં દેશ છે

ખૂઅસુરતી=રૂપ

કંગાળ=ગૈસે ટકે ગરીબ

અરદાસી=આકરી

સારવાર=અનદાસ

કમનસીમે=માદા ભાગ્યે

નિર્માણ=નકી

માવજેત=સભાળ

શાળ ધયો=મરી ગયા.

યુવરાજ=માદીતો વા-

રસ; પાટવા કુંવર

મલિકાળ=ખિતાળ

નાકાસૈન્ય=વહાણનું

લસકર

ક્ષણ

અનુભવ=માદીતી

કમે=તકે

સતાન=હોકરાં

શહેનશાહ=મહારાજ-

ધિરાજ

અમીર=જેને સરકાર

તન્કથી ખિતાળ

ગંગીર વગેરે મજેલું

હોય તે

ઉગરાવ=શ્રીમંત

હયાત=જીવતો

ડયુક=ઉમરાવ.

મીસર=એ આક્રિશ

ખંડમાં દેશ છે

પર્યંત=સુધી

સવાલ—અગ્રેજ ગજકુટુંબ કઈ ઓલાદનું છે ? રાણી એલ-

કાંડા કોણ ? અલેકઝાંડા શાને માટે પ્રખ્યાત છે ? રાણીએ માતા

અને પત્ની તરીકે શું કરજી બજારી ? એડવર્ડના બીજા કુંવરનું નામ

શું ? એને શાનો મલકાળ મળેલો છે ? મહારાજ એડવર્ડ પછી હિંદના

શહેનશાહ કોણ થયા ? મહારાજ જ્યેજી શી આપતનો અનુભવ મેળવ્યો

છે ? એમનું લગ્ન ક્યારે કોની સાથે થયું ? યુવરાજના વડા કુંવરનું નામ

શું ? શહેનશાહને હાલ કેટલી બેનો છે ? તેઓનું લગ્ન કોની સાથે

થયું છે ? શહેનશાહને ભાઈ કેટલા હતા ? હાલ કેટલા છે ? જે ભાઈ

હયાત છે તેનું નામ શું ? તેની ટુંકી લકીકત કહો.

સા—આપણી પાસે ધણી દોલત તથા ગંગીરો હોય તોપણ

મેજમજાને આળસમાં વખત ગુમાવવો નહિ.

પાઠ ૨૦ મો.
વની=વિનાની; વર
વગરની હજો પણ
ધર વની ન હશે=
મતલબ કે વર વગ
રની હોજો પણ ધર
વગરની ન હજો.

ધામ=કેકાણું; ઠામ;
જગા.

સ્વાર્થ=પોતાની મતલબ
વિદાયગીરી=જતાં રહે-
વું તે.

આપ મતલબી=સ્વાર્થ
ડેસ=કેકર

રાવ=ફરિયાદ.

રોકણું=કાઠને રાવ
અથવા રોવા જેવાં
દુઃખ કહેવાં તે.

રોકકળ=રડવું કકળવું તે
ખોદ=ખોજો

પાઠ ૨૨ મો.
ગીરનાર=એ કાઠિયા-
વાડમાં પર્વત છે
સંધ=ગનત્રાળુઓનું

ટોળું
કલટી=વામીટ; ઝોકારી
ખેશુદ્ધ=ભાન વગરના.
જે જે=જય જય
દેરડી=દેવડી
શેરડો=પગથી; ખેતર-
માં જે પાસના છો-
ડવાની હારની વચ-
માંનો રસ્તો.

યાળ=કેશવાળી; ગરદન
પરના વાળ.

વિકરાળ=ખિદામણું.

ડોળી=કાવડના એક
ભાગ જેવું એટલે
માંચી સરખું હોય તે.
ઝુલતી માચી

અવલોકન=ધારીને
ધારીને જેવું તે.

ગોમુખી=ગાયના માં
જેવું હોય તે તેમાંથી
પાણી વડે તે.

પાઠ ૨૩ મો.
સ્થાનક=દહેરાં
દત્તાત્રય=ગીરનારના

પવતમાં જ્યાં દત્તા-
ત્રયનાં પગલાં છે તે
જગો. દત્તાત્રય એ
અત્રિ ઋષિ પ્રજાપ-
તિના ત્રણ પુત્રમાં-
ના એક, વિષ્ણુ
ના ૨૪ મા અવતાર
માં એક છે.

અશોક=એ બિંદુસાર
નો પુત્ર અથવા ચંદ્ર
ગુપ્તનો પૌત્ર.

દિંગ=તાળુખ.
ફેફરાં=મોઢે શીણ આવે
એવો રોગ

ભવ=અવતાર
દૂંક=શિખર
પરાં=આધેના; દૂરનાં.

પાઠ ૨૪ મો.
પાક દાનત=ખરી નિથા,
દષ્ટાંત=દાખલો

ઉરકેરણી=શીખવણી.
ત્રાસ=ડર; બીક.
કવાયતી=કસરતી
નિર્દય=ધ્યાનકાં

હૃદય પીગળે=દયા આવે
નિરાધાર=આધાર વ-
ગરની
નિરપરાધી=ખીન ગુને
હગાર.

કૂરતા=નિર્દયપણું
ચુપકીથી=છાનામાના
ભરમ=રાખ; ખાખ
સંભવ=આશા
માણત=ભોગવત

સ્તુતિ પાત્ર=વખાણવા
લાયક
સર કર્યું=જીત્યું; તામે
કર્યું.

હયાત=જીવતી
વખાણુ=તારીફ
નીમકહલાલી=ખાધે-
લાનો બદલો વાળવો તે
સુદૃઢ=સારાં કામ

પાઠ ૨૬ મો.

ખુદી=રમ
ખખર અંતર=સમા-
ચાર
ફળેત=ગેરઆખર

કાળજી કપાઇ જાય=
દુઃખ લાગે
કુકારો=કડવું વચન;
સહેજ ઠપકો

ટીકટીક=તવારો
ચોખીલી=ઠાવકી; ડાહી
ખુરામાં=ખોટામાં; ભું-
ડામાં
ખેલાશક=ખેધડક; ખ-
સુસ; આંચકો ખાધા-
વગર
સ્વતંત્રતા=આપ અ-
ખત્યારી

પાઠ ૨૭ મો.
નડોર=જેને શિખામણ
ન લાગે તે; લાજને
લાગણી વગરના

અભાગણી=ભાગ્યહીન;
કમનસીબ
અળવીતરાં=અટકચાળાં;
અવળચડા

ગડદાપાડુ=ઢીકો અને
લાતો

અધમોધ=મરણતોલ
ઝૂડયો=ઝપેટયો
લપડાક=થપડાક; ત-
માચો

પરિણામ=ફળ
સોરાટવું=ગાળો દેવી
પી જાયછે=પત કરતા
નથી; ગણકારતા

નથી
આયનો=આરસો; ત-
કતો

દાખ=અંકુશ; કરખ
સ્વચ્છદે=પોતાની મ-
રજી પ્રમાણે; ગમે
તેમ
અતુસરે=જોયા પ્રમાણે
ચાલે; નકલ કરે

અલગ=દૂર; આઘા
તક=વખત
જીજાસા=જાણવાની

ધચ્છા; પડપૂછ
આતુરતા=અધીરાપણું;
ધતેઝરી

પાઠ ૨૮ મો.

ખુઆરી=નાશ
દહેશત=ધારતી, ખીક;
ભય

સાંસા=તંગી
છવાએલું=ઢંકાએલું
આઝાલી=મંડ્યા રહેનાર
સરહદ=હદ
વમો=દુઃખ
અણીની વખતે=આ-
ખર ઘડીએ
કામદાર=દિવાન; વજીર,

માલ=દમઃ લાભ
સલામત=નિર્ભય.

ગળગળો=રડવા જેવો

અનદાતા=પોષણ ક-
રનાર; ખાવાનું આ-

પનાર

તાકાત=ખળ; જોર.

રાજભક્તિ=વફાદારી.

વૈદ વૈદનું અને જોશી જોશીનું કહે=વૈદ પોતાને કમાણી થાય એવું
કહે મતલબ કે વૈદ ફલાણો રોગ છે એમ કહે અને જોશી કહે
ફલાણો ગ્રહ નડે છે.

પરખી=પારખી; ઓ-
ળખી.

ગ્રહપીડા=ગ્રહના નડ

વાથી પડેતું દુઃખ

પનોતિ=શનિની દશા

બાધા=માનતા

ખતા=ડોકર

કરડી=સખત; આકારી

આબરી=માંડું

સજ્જડ=મજબુત

ઉપચાર=સેવા; ઇલાજ

પ્રયોગ=અખતરો; અ-

જમાયશ

પાઠ ૩૧ મા.

સ્વદેશ પ્રીતિ=પોતાના

દેશ પરહેત

પાઠ ૩૦ મા.

અજ્ઞાન=સમજણ વ-

ગરના.

અજ્ઞાનતા=અજ્ઞાણપણું

કાળીઆ=ખાચકા; આસ

દષ્ટિ=નજર.

અવાચક=બોલી ન શ-

કામણ=વશીકરણ; વશ-
કરવાના ઇલાજ
મંછા ભૂત અને શંકા
ડાકણ =મનની ઇચ્છા
એજ ભૂત અને વહેમ
એજ ડાકણ ખરું
જોતાં ભૂત અને
ડાકણ છેજ નહિ
ડાકણ=ભૂત જેવી સ્ત્રી
દીવાના=ગાંડા
વાયુ=અગ્રેજીમાં હિ-

મુઠ=ચોટ

કામણ=વશીકરણ; વશ-

કરવાના ઇલાજ

મંછા ભૂત અને શંકા

ડાકણ =મનની ઇચ્છા

એજ ભૂત અને વહેમ

એજ ડાકણ ખરું

જોતાં ભૂત અને

ડાકણ છેજ નહિ

ડાકણ=ભૂત જેવી સ્ત્રી

દીવાના=ગાંડા

વાયુ=અગ્રેજીમાં હિ-

સ્તિરિઆ કહે છે તે

કે એવી; બેભાન.

ચકલું=ચક્રો મૂકેલો

ઉતાર.

છળી=ખીધી.

ભૂત=પ્રેત યોની.

શોક=વરની ખીજ બા-

યડી.

ભાડુત=ભાડે રહેનાર

પડછાયો=ઓળો.

રોગ

ચાળા=ચિહ્ન

ડાકલું=રાવળીઆ વા-

ધરી વગેરે માતા

આગળ વાજાંત્ર વ-

ગાડે છે તે

ભાવસાર=લુગડાં છાપ-

નાર જાત; છીપા

મેમાન=પરોણો

વંત્રી=ભૂતયોની પામે-

લી વિધવા

સડો=જીવાત

કરેડું=તરતની વિચ્ચા-

એલી ગાય ભેંસનું

દૂધ.
રપર્શ=અડવું તે
અંધિઆર=જેમાં હવા
આવ ન ન થતી
હોય તેવી.

પાઠ ૩૩ મો.

વિદુષી=મહુ વિદ્યા ભ-
ણેલી સ્ત્રી

નૃત્ય કળા=નાચવાની
કળા.

પાક શાસ્ત્ર=રસોધની
વિદ્યા; કડછી કળા
ચાર વેદ=ઋગ્વેદ; ય-
જુર્વેદ; સામવેદ અથ
વ વેદ.

છ શાસ્ત્ર=ન્યાય, વૈશે-
ષિક; પૂર્વમિમાંસા;
વેદાંત; સાંખ્ય;

પાતાંજલ
પુરાણ=પ્રાચીન ધાર્મિક
કથા અથ.

સંમતિ=અનુમત

સમર્થ=જોરાવાર

નિર્ણય=નિકાલ; ફે-
સલો.

મધ્યસ્થ=નિષ્પક્ષપાત

પણે સ્વતંત્ર અભિ-

પ્રાય આપનાર; પંચ;
ત્રાહિત.

પક્ષપાત=તરફદારી;
તરફેણ

વિરુદ્ધ=ઉલટો

ફેસલો=ચુકાદો; ન્યાય

મર્મ=છુપો ભેદ,

યશસ્વી=જશ પામેલો;

કીર્તિવંત

અમળા=સ્ત્રી

યાચુવલ્કય=એ નામના

મોટા બ્રહ્મજ્ઞાન ઋષિ

ગાર્ગી=ગર્ગાચાર્ય ઋ-

પિની પુત્રી.

ઉત્કંઠા=હોંસ; આતુરતા

ટક્કર લેવી=તકરારમાં

સપડાવું.

પાઠ ૩૪ મો.

લૌઓ=હાજર જવાબી.

રાગ્નનો મશ્કરો

હાજર જવાબી=તરત

ઉત્તર આપે એવો.

બડી=મોટી

ખુદાવિદ=મોટા સાહે-

બ; શેઠ.

નિશ્ચય=ઠરાવ.

વિસાગે પડયા=ખૂલી

ગયા.

મસ્ત=જોરાવાર; તો-
ફાની.

મદ=મસ્તીનું જોર;

નહોર=નખના ઉછરડા

બંદગી=પ્રાર્થના.

નિશ્ચંતપણે=શીકર વગર

સરપાવ=ધનામ; ખ-

ક્ષીસ.

પાઠ ૩૫ મો.

પત્ર વહેવાર=કાગળ

લખવાની રીતભાત.

સ્થાપન=મંડાણ; શર-

આત

ટપાલ=ડાક; પોષ્ટ

સવડ=સોધ; જોડવણ;

સગવડ.

ઓશીસ=કચેરીઓ.

પરખીડીઓ=ટિકીટવા-

ળાં કવર.

પતાં=કાર્ડો.

ખેપીઓ=કાસદ.

મહોર=છાપ

મારફતે=હસ્તક

માન વચક=માન

આપનારા
 તીર્થરૂપ=પવિત્ર; તી-
 થના જેવા પવિત્ર
 (આપ અથવા વડી-
 લના નામ સાથે વ-
 પરાય છે.)
 ચીરંજીવી=લાંબી મુદ્દ-
 ત જીવનાર. (છોકરા-
 ના નામની પહેલાં
 વડીલ આ શબ્દ
 વાપરે છે)
 રાજમાન=રાજધાની પ્ર-
 તિષ્ઠા પામેલું
 રાજેશ્રી=રાજાની લ-
 ક્ષ્મીથી શોભતો
 સૌભાગ્યવતી=સારા ભા-
 ગ્યવાળી; (જે પર-
 જોલી સ્ત્રીના ધણી
 જીવતો હોય તેના
 નામની પહેલાં વ-
 પરાય છે)
 ગંગાસ્વરૂપ=ગંગાના
 જેવી પવિત્ર. (વિ-
 ધવા સ્ત્રીના નામની
 પહેલાં વપરાય છે)
 ભટે=યોગ્ય લાગે
 શીરમાંમું=નામ ક્ષમ
 પતો=કેકાણું.

સૂચના=ચેતવણી; નો-
 ટીસ
 નમુનો=ખરડો
 કમવાર=અનુક્રમે; એક
 પછી એક.
 કર્મો=તાલુકાનું સૌથી
 મોટું ગામ (જે
 ગામમાં ૫૦૦૦ ક-
 રતાં વધારે માણુસની
 વસ્તી હોય તે કર્મો
 કહેવાય)
 રવાને કરી=મોકલી
સવાલ-કાગળ સહીસ-
 લામત પહોંચવા માટે
 કઈ છ સૂચનાઓ
 ધ્યાનમાં રાખવી.
પાઠ ૩૭ મો.
 આદિનાથ=જૈન ધર્મના
 પહેલા તીર્થંકર;
 ઋષભદેવજી
 શેત્રુંજી=સિદ્ધાચલ
 નાભિ=ઋષભદેવના
 પિતા
 મરદેવી=નાભિની સ્ત્રી;
 ઋષભદેવની મા.
 ઋષભદેવજી=જૈન ધ-
 મના પહેલા તીર્થંકર

આદિ=પહેલાં
 તીર્થંકર=જૈન મતના
 મોટા આચાર્ય; સંસા-
 રમાંથી તારનાર
 ચરિત્ર=વૃતાંત; જીવન
 ચરિત્ર
 હુમયંત્ર=સિદ્ધરાજ
 અને કુમારપાળના
 વખતના એક પંડિત
 તે મૂળ ધંધુકાના
 વાણીઆ હતા
 ધર્માપદેશક=ધર્મનો
 બોધ કરનાર
 પરકુટુંબ=ખીજનો વં-
 શ; પરઓલાદ.
 દશા=હાલત
 વિનિત=નિયમમાં ર-
 હેનાર
 વિનિતા=અયોધ્યા
 પાયદળ=પગે ચાલનાર
 લશ્કર
 ચતુરંગ=ચાર તરેહની
 મંત્રીઓ=પ્રધાનો; વ-
 જીરો; કારભારીઓ
 જીરવી=પચાવી
 બમલખાખ.
 બાફ=મરમાવેલ; ઉ-
 ખાતા.

વૃક્ષ=ઝાડ.

શાખા=ડાળી

ભયભીત=ગાભરા

કુંભરથળ=ગંડસ્થળ;

હાથીના માથા ઉપ-

રનો ભાગ

પદ્ધતિ=નિયમ; ગોડવણ

લિપિ=ભાષા

સંબંધ=જોડાણ; સ-

ગપણ

વસંત ઋતુ=ફાગણ

અને ચૈત્ર મહીનો

વિલાસ=મોજમજ

હિત=ભય; કલ્યાણ

ચલણ કર=લે

યતિ=જતિ

સાધ્વી=સાધુવૃત્તિવાળી

સ્ત્રી

શ્રાવિકા=શ્રાવકની બા

યડી

અંગ=ભાગ.

ધર્મ સંધ=ધર્મ મંડળ

નિર્વાણ=શાંતિ; મોક્ષ

પાઠ ૩૮ મો.

ગૌતમ બુદ્ધ=બ્રાહ્મ ધ

ર્મનો સ્થાપનાર; (એ

કપિલવસ્તુના રાજા

શુધ્ધોદનનો પુત્ર થાય.)

બુદ્ધ=જગેલો; જ્ઞાન

પામેલો.

કપિલ વસ્તુ=એ નામ-

નું કલકતાની પાસે

નગર છે.

અસાધારણ=ધણીજ

દુનીઆદારી=સંસારી

સ્થાર્થી=મતલબી

ક્ષણભંગુર=જેનો પળ-

વારમાં નાશ થઈ

જાય એવું; નાશવંત

ત્યાગ=છોડી દેવું

વૃત્તિ=ઈચ્છા; લાગણી;

વલણ

દેહકષ્ટ=તપ; શરીરને

દમવું તે

વાદગિતાદ=તકગર; ચર્ચા

સંતોષ=તૃપ્તિ

મર્ગો=ધર્મના ફાંટા

કંટાળી=કાયર થઈ

નિશ્ચય=પાકો ઠરાવ

વિષય=કામ; ભોગ

નિર્વાણ=મોક્ષ; શાંતિ

શાંતિ=મોક્ષ

સદાચાર=સારી ચાલ

નમસ્કાર=નમન; હાથ

જોડ

ગાડર=ધેટાં

ગાડરીઓ પ્રવાહ=ધેટાં.

ની માફક એકે કથું

તેમ બીજાએ કરવું

એવી જે રીત તે;

દેખાદેખી

ધર્મચાર્યો=ધર્મનો ઉ-

પદેશ કરનારા

છત્યાદિ=વગેરે વગેરે

પરસ્પર=એક બીજાની

ફરજ=કર્તવ્ય; ધમ

પંચશીળ=સદાચરણના

પાંચ નિયમ

હિંસા=હત્યા; ધાત

માદક=કેશી; જેમાં કેદ

હોય તેવા. ગૌતમબુદ્ધ

કહેલાં પાંચ સદ-

રણ. ૧) અહિંસા ૨)

અચોરી ૩) પરસ્ત્રી

ત્યાગ. ૪) સત્ય બો-

લવું ૫) કેશી પદ્મા-

ચોથી દૂર રહેવું

પાઠ ૩૯ મો.

દિગ્વેળાશાહ=તથાલખ

વંશનો ત્રીજો પાદ-

શાહ (એ મહામદ

ગાંડાનો ભત્રીજો થાય)

વિજય=જીત; ફતેહ

સ્વદેશ આતર=પોતાના

દેશને માટે

રણે ચઢયા=લડાઈમાં

ગયા

યશસ્વી=કીર્તિવંત

ધતિહાસ=તવારીખ;

આમળ થઇ ગએલા

રાજઓના ગુણ દોષ

તથા તેમની રાજ-

નીતિનું જેમાં વર્ણન

કરેલું હોય તે

પુસ્તક

ખેશક=નકી

પ્રકાશવા=જહેર કરવા;

ફેલાવવા

તેજસ્વી=કીર્તિમંત

હેરાનગતિ=દુઃખ; કન-

ડગત

ધર્મિષ્ઠ=ધર્મ પ્રમાણે

ચાલનાર

કપર=ધોર

તગાવી=ખેડુતને સર-

કારે ઉછીના નાણાં

આપવા તે

દસ્તાવેજ=રટાંપપર

લખેલો લેખ

કુરાન=મુસલમાની ધર્મ

પુસ્તક; મહંમદ પે-

ગંબરની આજ્ઞા અને

વચનોના સંગ્રહનું

પુસ્તક

ખુદા=પરમેશ્વર

નહેર=નદીમાંથી દૂર

પાણી લઇ જવા માટે

ખોદેલો રસ્તો

અંધ=રેલના પાણીને

શહેરમાં આવતું અટ-

કાવવા માટે જે બાં-

ધકામ કરેલું તે

મહેસા=નિશાળ

સરા=વટેમાગુઓને ઉ-

તરવાની ધર્મશાળા

જમના=એ નદી હિ-

માલયના જન્મોત્રી

શિખરમાંથી નીકળી

આગ્રાને અયોધ્યાના

સયુક્ત પ્રાંતમાં વહી

ગંગાને મળે છે એને

કાંઠે થાનેશ્વર, દિલ્લી,

મથુરા, આગ્રા, ધટાવા,

કાલ્પી અને અલ્હા-

બાદ શહેરો છે

સતલજ=એ હિમાલ-

યમાં આવેલા કેલાસ

શિખરમાંથી નીકળી

પંજાબમાં વહી સિં-

ધુને મળે છે એને કાંઠે

લુધીઆના, દિરેન્જપુર

અને બાવલપુર

ધંજનેર=બાંધકામનો

અનુભવી.

ફળદુપ=રસાળ

શાખ=કોડ; ઇચ્છા.

પડતર=ખેડાણ વગરની

ખીનરોજગાર=નિરૂદ્ધમ

મૂર્તિપૂજા=મૂર્તિને પૂ-

જવાની ક્રિયા.

કનડતો=હેરાન કરતો.

કાખેલ=હોશિયાર

આબાદી=ચઢતી

પાઠ ૪૦ મો.

મીરાંઆઈ=મેડતાના જ-

યમલ રોડોડની પુત્રી

ચરિત્ર=ખ્યાન; ખ્યાલ.

સંવત=વિક્રમનો શક;

વિક્રમના શકનું કોષ

પણ વર્ષ

વિષ્ણુ ભક્ત=વિષ્ણુની

ભક્તિ કરનાર

સ્વાભાવિક=કુદરતી

મત=ધર્મનો માર્ગ

રહેણી કરણી=ચાલ

ચત્રગત
 શિવમાર્ગી=મહાદેવને
 માનનાર
 વાદવિવાદ=તકરાર;
 ચર્ચા
 ભક્તિભાવ=ભાવથી સે-
 વાન કરવાની આસ્થા
 વલણ=વૃત્તિ; લાગણી
 કોયલ=કાળા રંગનું
 મધુર રાગનું પક્ષી
 શ્રોતા=સાંભળનાર
 રાજમાતા=કુંભારાણી
 ની મા
 વ્યર્થ=ફોફટ; નકામો
 શ્રદ્ધા=આસ્થા; ભરોસો
 ખ્યાતિ=નામના
 ગુસ્સો=મનનો ઉભરો;
 લાગણી
 સંન્યાસી=વેરાગી; સામી
 સાધ્વી=સાધુ વૃત્તિવાળી
 છુટકરો=નિકાલ
 મૂલ્યવાન=કિંમતી
 જંદાવનુઓમુળની પાસે

નું વન (અહીંઆ
 શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને લીલ
 કરી હતી.)
 ડાઘ=એળ; કલંક
 તાર્યું=ઉભાર્યું
 દરમિયાન=અરસામાં
 પાઠ ઠર મો.
 અમરકોટ=સિંધના થર
 પારકર જિલ્લાનું
 મુખ્ય શહેર
 મેમાન=પરોણો.
 કુશળતા=હોશિયારી;
 ચતુરાઈ
 ગેરખંદોઅસ્ત=અવ્ય-
 વિસ્તાર=ફેલાવો [વિસ્થા-
 પારાણી=મુખ્યરાણી
 જયપુર=એ રજપુત-
 સ્તાનમાં શહેર છે.
 (અહીંનાં ધરની ખાંધણ
 વખાણ છે)
 જહાંગીર=અમરનો
 છોકરો; એનું બીજું
 નામ સલીમ; જગતને

જીતનાર
 જમાખધી=જમીનનું
 મહેસુલ નક્કી કરવું તે
 ફારસી=પરશિયન; ધરા-
 ન દેશની ભાષા
 ભાષાંતર=તરજુમા
 સુભટો=મારા લડવૈયાઓ
 સામંત=સેનાપતિ
 તત્વ=સાર
 સરસાઈ=સ્પર્ધા
 એવડકપણે=ખીક વગર;
 નિર્ભયતાથી
 વકસાઈ=ફૂલું
 જગ્યાએવેરો=માથાવેરો
 મહાવ્રત=બ્રાહ્મણ અથ-
 વા માગનારને અન્ન
 આપવાનો જે ધર્મ
 માર્ગ તે; અન્નછત્ર
 ત્રોષપ્રિય=રૈયતને વહાલો
 પ્રજાપાળક=રૈયતને
 પાળનાર
 સ્વર્ગવામી થયો=મરણ
 પામ્યો.

પાઠ ૪૨ મો.

નુરજહાં=મીરજી ગયા.
સની છોકરી; જહા-
ગીરની બેગમ; જ-
ગતનું તેજ=૩૫.
નુરજહાં નામ પાડવાનું
કારણ એક એ ધણી
ખૂબસુરત હતી
અર્ધવતી=દસાડાવાળી;
હમેલવાળી.
દરજજે=એકે.
જનાનખાનું=સ્ત્રીઓ
રહેતી હોય તે જગા
પરવાનગી=રંગ; છૂટ.
શાહજહાંદીઓ=રાજકુ-
વરીઓ.
કુરાને શરીફ=મુસલ-
માની ધર્મનું મુખ્ય
પુસ્તક.
તરજુ=જુવાન.
ખામધુમ=દાઢમાઢ.
બપકો.
શેર=વાઘ.
ખિનાબ=દલકાબ
દંરો ફિસાહ=હુલસ
તોફાન.

દાદ=ફરિયાદ.

ફરજાન=કુકમ.

આવી=ધણી.

એકસુર=ખીનચુનેગાર;

નિરપરાધી

વ્યવસ્થા=ગોઠવણ;

ખંદોઅસ્ત.

જહોજહાલી=શોભા.

વટાળે=હરાવે.

પાઠ ૪૩ મો.

સગ ટોમસરો=જહાં-

ગીરના વખતમાં ઇં-

ગલાંડથી આવેલો

વકીલ.

મુલાકાત=મેલાપ.

છૂટથી=મરજી મુજબ.

કાલકરાર=સરતપટા;

હરાવ

એકચી=વકીલ; પ્રતિ-

નિધિ.

હેવાજ=જનાંત; ખ્યાન;

વર્ણન.

માહીતી=અખર.

આગતારવાગત=

પરોપણ ચાકરી.

અડતી=તપાસ.

માનમરતબો=આખર
અને મોટાઈ.

પ્રતિનિધિ=ખીજાને અ-
દલે કામ કરવાને
નિમાયલો અધીકારી;
વકીલ.

આયહ=હઠ.

ગણુના=ગણુતરી.

આપાહ=મુખી

ઇમ્નરો=ધણી અથવા

સરકારને કેટલાક

પૈસા આપવા કમુલ

કરી નફા નુકસાન

ખોતાને માથે વહોરી

લઈ જે વહેવાર અ-

લાવવો તે; કટાકટ-

જૂઝ=થોડા.

ધરવટ=ભાઈચારો;

પોતીકાલટ.

હફા મરકરી=ટોળાટપ્પા

જમ=ખાલો.

એમાન=શુદ્ધિ વગરનો

કરતા=નિર્દયતા.

ઇસુખિસ્ત=ખિસ્તી ધમ

સ્થાપનાર.

ઉમરામ=શ્રીમંત.

તુલા=એક પાસે પુરવ

અને ખીજે પાસે
ફિમતી ધાતુ કે જ-
વહારિ મૂકી તોલ
કરવાની ક્રિયા
કનાત=તંબુની કપડાની
ભીંત
ખટખટ=પ્રપંચ
લાંચ=પગાર કરતાં
ખીજી કાંઈ જાની રીતે
લેવું તે
પાદરી=ખિસ્તી ધર્મો-
પદેશક

પાઠ ૪૪ મો.

અક્ષાંશ=વિષુવવૃત્તથી
ઉત્તર કે દક્ષિણમાં

કોઈ જગાનું જે અં-
તર હોય તે
રેખાંશ=કોઈ મુકરર
કરેલા રેખાંશ વૃત્તથી
પૂર્વ કે પશ્ચિમમાં
કોઈ જગાનું જે
અંતર હોય તે
વિષુવવૃત્ત=ગોળાની મ-
ધ્યમાં ચમતે પૂર્વ
પશ્ચિમમાં જનારી
લીટી
સમાંતર=સરખું અંતર
રેખા=લીટી
ખિંદુ=ઝીણું ટપકું
ધ્રુવ=ધરીનો છેડો

અક્ષાંતવૃત્ત=વિષુવવૃત્તથી
સમાન્તર ઉત્તર
દક્ષિણ જે આડી
લીટીઓ દોરેલી હોય
છે તે
પરિધ=ફરતો ઘેર;
ઘેરાવો.
છેદીને=કાપીને
રેખાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તને
કાટખૂણે છેદીને પૂર્વ
પશ્ચિમ જે ઉભી
લીટીઓ દોરેલી હોય
હોય છે તે
વૃત્ત=ગોળ લીટી

સવાલ--નકશામાં આડી ઉભી લીટીઓ શા માટે દોરેલી
હોય છે ? વિષુવવૃત્ત, અક્ષાંશવૃત્ત, અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા
બોલો.

પાઠ ૪૫ મો.

ત્રાંસો=તિરકસ
નિયમિત=મુકરર
કિરણ=સીધી લીટીમાં
પડતો પ્રકાશ
વ્યાપાર વાયુ=વેપારને

માટે અનુકૂળ આવે
એવો પવન
મોન્સુન=નૈઋત્ય દિશા
તરફથી નિયમિત
આવનારો પવન
વાવાઝોડું=પવનનું

તોફાન
આંટી=જે પવનથી
આકાશ ધૂળથી છ-
વાઈ જાય છે તે

સવાલ--ધુમાડો સીધો ન જતાં ત્રાંસો જાય છે, આમ લાગે
ત્યારે પવન છૂટે છે તેનું કારણ શું તે સમજાવો. સૂર્યના તાપથી

પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવો. દરિયા કિનારે રોજ નિયમિત ત્રા કેટલાક પ્રકારનો વાય છે ? જમીન તપે છે તેટલું પાણી તપતું નથી તેનું કારણ શું ? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. વેપારવાયુ વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં કેટલા અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો. મોન્સુન વા કયા કયા દેશોમાં વાય છે ? હિંદુસ્તાનમાં ઘણો તાપ ક્યારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજાવો. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ કયા ખુણામાંથી આવે છે અને તે ખુણામાંથી આવવાનું કારણ કહો. શિયાળામાં વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. અનેક જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું.

પાઠ ૪૬ મો.	મોલમીન=એ બ્રહ્મદે-	જેવો હોય છે તે
તળેટી=પહાડના મૂળ	શના ટીનાસરીમ પ્રાં-	ખેરસાર=ખેરના લાક-
આગળની જગા.	તનું મુખ્ય શહેર છે	ડામાંથી કાઢે છે તે
મત્રખારકાઠો=મદ્રાસ	જંગી=લાંબો ને જડો.	(એ દવામાં ઉંધરસ
પહાડાનો પશ્ચિમ કિ-	જળાક્રિ=પાવળનાં	ઉપર વપરાય છે)
નારો.	અખનુસ=ટીમરવાના	ઉપજીવિકા=ગુજરાતના
પાટડાં=જાડા ચોરસ	જાડનો ગર અથવા	ગુજરા.
લાકડા.	માંહેલો ભાગ રીસમ	

સવાલ—ગુજરાતમાં હાલ કયાં જંગલો છે ? હિંદુસ્તાનમાં મોટાં જંગલો કયાં કયાં છે ? જંગલમાંથી શું શું આવે છે ? જંગલનો કોઈ મોટો ઉપયોગ શું ?

પાઠ ૪૭ મો.
વહેવાર=આવવા જ-
વાના.
નહેર=નદીમાંથી બે-
તીવાડી માટે દૂર
પાણી લઇ જવાને
જે મોટી ખાડી બો-
લેલી હોય છે તે.
લોઢાની સડક=રેલવે

સડક=પથરા નાખી
ખાંધેલો રસ્તો.
ગવર્નર જનરલ=ગવ-
ર્નરના ઉપરી.
પેશાવર=એ વાયવ્ય
સરહદ પ્રાંતનું મુખ્ય
શહેર છે. (એ મોટું
લશ્કરી અને વેપારી
મથક ખેતરવાટને

નાકે આવેલું છે.)
અનુક્રમે=એક પછી
એક
જામતો=ફલાતો.
દર=માફું
ઉપલાણે=ઉપરની ખા-
ણીએ.

સમજાવું—હિંદુસ્તાનમાં વહેવારના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે અને તે કયા કયા? કઇ કઈ મોટી કેટલી સડકો ક્યાંથી નીકળી ક્યાં ક્યાં મોટાં શહેરોમાં થઇ જાય છે તે કહો. હિંદુસ્તાનમાં લોઢાની સડક કયા સનમાં નંખાઇ અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા, અને તે ક્યાંથી ક્યાં સુધી નંખાઇ? હાલ કેટલા મેલની રેલવે નંખાઇ છે? મુંબાઇથી પેશાવર, દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે. આગમગાડીને રસ્તે ઉપલા શહેરોમાં જતાં કેટલાક દિવસ લાગે છે? સાદી સડકની મુસાફરી કરતાં આગમગાડીની મુસાફરીમાં શા શા ફાયદા છે તે કહો. હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પૂર્વ કિનારાનાં મોટાં બંદરો ગણાવો. કરાંચી અને રંચુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મેલનું અંતર છે? હિંદુસ્તાનની કઇ કઇ મોટી નદીઓમાં આગમોટ તથા વહાણો જઇ શકે છે? કોચીન, ત્રાવણકોર, અને મલબાર કાંઠાની જગ્યામાં કેવાં સરોવર છે?

પાઠ ૪૮ મો.
પ્રવાસ=મુસાફરી.
પ્રદક્ષિણા=ચોગરદમક-

રી વળવું તે.
ખાઈ=બંદર.
સતત=ચાલુ

જાંખી થાય=દેખાય;
નજરે પડે
પ્રવેશ કરવો=દાખલ થવું

ભુખડું=ભુખે પીડાતું
 કંપની=મંડળી
 ટાઢક=ઠંડક
 પોર્ટ=ખંદર
 ધુળીઉં=ધુળાદિવાળું
 વેરાન=ઉજ્જડ; વસ્તી
 વગરનો.
 બ્રૂમંધ્ય=પૃથ્વીની વચમાં
 આવેલો સમુદ્ર
 પાંચતખત=રાજધાની;
 રાજગાદી
 વિશ્રામસ્થળ=આરામ
 લેવાની જગા જેવા
 કે બાગચાનીયા વગેરે
 નાટકગૃહો=જે મકાનમાં
 નાટક થાય છે તે
 સંગૃહસ્થાનો=પ્રદાર્યનો
 દીંગ=તાળુખ
 પાઠ ૪૯ મા.
 બ્રિટિશ ખેટો=ઐર બ્રિ-
 ટન અને આયર્લેન્ડ.
 લાંડન=એ ઇંગ્લાંડની
 રાજધાનીનું શહેર ટે-
 મ્સ નદીને કાંઠે છે.

સમૃદ્ધિ=દોઢાત.
 માંચેસ્ટર } એ ઇંગ્લાં
 લીવરપુર } =ડમાં કાપડ
 વણવાના કારખાનાને
 માટે પ્રખ્યાત છે.
 એડિંબરો=એ સ્કોટ-
 લાંડની રાજધાનીનું
 શહેર છે.
 ઐરિશ્વિટન=એ ઇંગ્લાંડ
 સ્કોટલાંડ અને વેલ્સ
 મળીને થયેલો છે.
 ડબ્લિન=એ લિશી ન-
 દીપર આયર્લેન્ડનું
 મુખ્ય શહેર.
 લિલોતરી=ઝાડપાન;
 વનસ્પતિ.
 થીશ=ઠરી.
 પીલા=ફળુગા; અંકુર
 માવજત=સંભાળ
 ઐનાઇટ=એ નામનો
 કઠણ પથ્થર.
 સાહસિક=સાહસ કર-
 નાર; હિંમતવાન.

સુધડતા=ચોકખાઇ.
 ખાણો=જમીનમાંથી
 ધાતુ કાઢવા વગેરે
 કાઢવા માટે ખેંદવા
 ખાડાં.

પાઠ ૫૦ મા.

આરંભ=શરૂઆત.
 પ્રાચીન=જુના.
 વિસ્તાર=લંબાઇ પહોળા
 ઇ; ફેલાવો.
 વૈભવ=કાંડમાડ; સુખ-
 સામગ્રી.
 પાર્લામેંટ=ઇંગ્લાંડની
 રાજકીય સભા. સા-
 ધારણુ લોકોની, અ-
 મીરોની, અને રા-
 જની સભા મળીને
 પાર્લામેંટ કહેવાય છે.
 રોગિષ્ટ=રોગવાળો.
 જાન્યુકની=કાયમની.
 નિકટ=ધાડો.
 ખેદીવ=એ નામનો બિ-
 સરદેશનો પાદશાહ.

સવલા--બ્રિટિશ ખેટો ન ગણીએ તો બ્રિટિશ મહારાજ્યના
 કેટલા વિભાગ કરી શકાય ? અને તે કયા કયા ?

પુસ્તક બીજું ભાગ ૨ જે સમાપ્ત.

પુસ્તક બીજું—સાગર ઉઘાડના અર્થ.

પાક ૫૧ મો.	ડોળીઉં=આકાર ; ધાટ	વે છે તે
ચાક=ચક પૈકું	પખવો=નીલાડો કે	તાસક=દાંકણું
આલી=દીંગ; ચક્તિ	ભટ્ટી	ઓપ=દોળ
આલીજ=દીંગજ; ચ-	માણો=ધડો	રીદુ=ધણું વપરાયને
કિતજ	ચપણુ=મટેરું; સકોરું	મજાનુત થએલું
પિટો=માટીનો લોંદો;	કલેદુ=માટીની તાવી.	
ગોળો	પરસાળ=ઘરમાં પેસતા	
મહાવરો=અબ્યાસ.	પહેલો ઓરડો આ	સાવચેતી=સંભાળ

સત્તાલ—કુંભાર શી રીતે વાસણ બનાવે છે ? માટીનાં ક્યાં ક્યાં વાસણો થાય છે ? માટીની ગોળીમાં પાણી ઠંડું શા કારણથી રહે છે તે સમજાવો.

પાક ૫૨ મો.	અંધક=આંધો કરનારી;	ફુલવેલી=પકવેલી
કાગળો=મોંમોં પાણી	ઝાડો અટકાવનારી	ચાંદી=ફેણા; ચાંડા
ગરી હલાવીને કાઢી	મજાનુતી=તાકાત; અ-	દાહ=અગન
નાખવું તે	ળ; જ્વેર.	ગચરકાં=ખાટા ઓરકાર
ગુંટડો=મોંમાં માય	કાકડો=ગળાની બહા-	કિલટી=વામીટ; ઓકારી
તેટલું પાણી	રની આજુએ દેખા-	પાસ=અસર
ખટમડું=ખાટું; બહુ	તો ગઠ્ઠો (જો ગઠ્ઠો	કોકીલું=થોડું હુંકારું
ખાટું નહિ એવું	છોકરામાં દેખાતો	મેલાં=અસ્વચ્છ
તર=તરાશ પડતું	નથી પુખ્ત ઉંમરના	મહીસાગર=મહી નદી
થું થું=થુંકથુંક	માણસમાં દેખાય છે)	ખદખદે=ખદખદ થાય
નાવાટી=બનાવેલા	અવાળુ=દાંનનાં પી-	ચકતું=મેડેલો ગોળાકાર
ગોરમટી=ગોરાડુ માટી	ડિયા	

સત્તાલ—ફટકડી કેવો પદાર્થ કહેવાય ? આપણા દેશમાં ફટકડી ક્યાં થતી હતી ? ફટકડીનો ઉપયોગ કહો. ફટકડી શી રીતે

કુલાવતા હશે ? ફટકડો કુલાવતા લખતે ખદપદે છે તેનું કારણશું ?

પાઠ પૃથ મો.	પીગળતા=રસ થતા.	પરનાળ=છાપરાનું પા-
સીસું=મેલા ભુરા રંગ-	અંગાર=સળગતા	ણી જવાની નીક
ની એક ધાતુ.	કોયલા.	પિત્તળ=ત્રણ ભાગ જ-
યત્ન=મહેનત.	ભાગ્યેજ=જવલેજ.	સત અને ચાર ભાગ
છેકજ=તદન; ખીલકુલ;	કદાપિ.	તાંબાના રસની મેળવણી
સમુજગું.	એ બોલ=થોડું.	થી જે ધાતુ બનેછે તે
તૈયાર=તત્પર.	એકખી=નરી.	કાંસુ=આઠ ભાગ તાંબુ
ગઠો=ગાંગડો.	જંગાલ=તાંબાનો કાટ.	અને એક ભાગ
ધસરકો=ધસારાથી પ-	કટાણ્ઠ=કટાયલું.	કલાષના રસની મે-
ડેલો કાપો; લીટો.	રદ=નકામું.	ળવણીથી બને છે તે.
	મુગી=બોલ્યા વગર.	

સવાલ—રેવાએ સીસા વિષે શી હકીકત કહી ? લલિતાએ કલાષ વિષે શું શું કહ્યું ? પિત્તળ શી રીતે બનાવે છે ? કાંસુ શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ પૃથ મો.	માપનાર.	ચઢી જતાં લવારીએ
કાખ=અગલ,	અવકાશ=માર્ગ; ખાલી	ચઢી જવું તે
ડીઝી=અંશ; ભાગ,	જગા,	પારો=એક જાતની મ
આંકા=નિશાન.	સ્વાભાવિક=મૂળની;	ફેદ રંગની પ્રવાહી
માયનો=અર્થ.	પ્રથમથીજ રહેલી.	ધાતુ (કંડા મુલકમાં
ઉણ્ણતામાપક=ગરમી	સન્નિપાત=માથે ગરમી	એ ધનરૂપે હોય છે.)

સવાલ—પારો શું છે? કંડા મુલકમાં પારો કેવા રૂપમાં હોય છે ? આપણા શરીરની સ્વાભાવિક ગરમી કેટલી હોય છે ૧૦૫ અંશ ગરમી થાય ત્યારે શું થાય છે ?

વિશેષ સમજ—ઉણ્ણતામાપક યંત્ર ત્રણ જાતનાં થાય છે સેંટીગ્રેડ, ફારેનહાઈટ અને રોમર. ફારેનહાઈટમાં ૦થી ૩૨ અને ૩૨

થી ૨૧૨ સુધી, સેંટીગ્રેડમાંથી ૧૦૦ સુધી અને સેમરમાંથી ૮૦ સુધી આંકા હોય છે.

પાઠ પૃષ્ઠ મો.	ખાર; સાજીખાર;	છે તે.
ખેર=ઝીણીરજ (એ	વરે=ખપે.	એ પી રોગ=ઉડતો રોગ;
તડકામાં ઉડતી દે-	વડ=જથા	એ પ લાગવાંથી ખી-
ખાય છે.	કોકળવાણું=સહેજગરમ;	ખએને લાગુ પડે
છિદ્ર=કાણુ.	સહેતું	તે રોગ, જેવા કે
વાટે=રરતે.	ખડીઆખાર=ટંકણખર	કેલેરા, મરકી વગેરે. -
અણુગમે=નાપસંદી	માથાવટી=લુગડાંનો	કાર્મોનિક એસિડ=એક
હિસ=એક જાતનો ખાર	માપર=આઢેલો ને	જાતનો વાસ મારતો
સોડા=એક જાતનો	ભાગ ચીકણો થાય	પ્રવાહી પદાર્થ.

સવાલ--કપડા ધોવામાં કદા કદા બાજતપર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે ?

પાઠ પૃષ્ઠ મો.	ચી જીન.	નોંધ--કસખીકોર-કિ
વળ=અમળો; આટા-	કલ્લી=ગાર આંગળાને	નારી.
ગમટી=અગાસી; ધાણુ	અંગુડાથી વળેલી	શીત=કસખની પટ્ટી.
ધોગે=અગાસીની આ	ધડી.	કોકીલું=સહેજ ગરમ.
જુવાનુની થેડી ઉ-	દુપટ્ટા=એમ	

સવાલ--કપડાં નિચોવવામાં શી સાવચેતી રાખવી ? કપડાં સુકવતા અગાઉ શું કરવું ? કપડાં ક્યાં સુકવતાં ? જિનનાં કપડાં શી રીતે ધોશો ?

પાઠ પૃષ્ઠ મો.	નાવે છે તે.	ટરપેટાઈન=એક જાતનું
સરફ=શેરડીના રસ	જલદ=ભમક; ચળકાટ	વાસ મારતું તેજ.
વગેરેમાંથી ખટાશ	ભભક=ચળકાટ; જ-	(એ કેટલાક ઝાડ-
ખડતો પદાર્થ બ-	લેહ.	માંથી નીકળે છે.)

સવાલ—રંગદાર કપડાં ધોવામાં શી રીતે કાળજી રાખવી ?
રંગદાર કપડાં ધોવાની કૃતિ સમજવા. લીલા ડાઘ કાઢવા માટે શું
ઉપાય કરશો ? ચીકણા ડાઘ કાઢવા માટે શું ઉપયોગ કરવો ?

પાઠ ૫૮ મો.

પ્રસંગે=વખતે; અવસરે

વતન=જન્મભૂમિ.

જનક=મીજબાની;

ઉજાણી; જમવાનું

સૂચના=ચેતવણી

સહવાસ=સમાગમ;

સંગ; સોબત

ચંદુરો=મોંની શીકલ

અપચો=અશુરણ

પુષ્ટિ=ખળ; તાકાત

સત્ય=કસ

પોપણુ=ગુજરાન

રચિ=ઈચ્છા; મન

ખેસ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે

એવી

પ્રમાણુ=માપ; મુકાબલે

લેવાનું વજન

સવાલ—ખોરાક રાંધીને ખાવાના કારણે જાણવો. રસોઈ
સારી કરવા કંઈ કંઈ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ ?

પાઠ ૫૯ મો.

વળકો=વરાળથી સહે-

જમાં ચડે તે

વાનીઓ=રાંધેલી ચીજો

બેશ=સારો

ટાણે=અવસરે

ચીમળાએલા=મુકાવા

થી કરચળી પડેલાં

ટંકણખાર=ખડિઓ-

ખાર

છડેલા=ખાંડેલા

કરકર=ઝીણી કાંકરી

પાટુડી=ટોલી

હાજર=તૈયાર; મોં આગળ

મસોતું=કપડાંનો ફાટો

તુટો કકડો

કહેવત=કહેતી; અનુ-

ભવ સિદ્ધ વાક્ય ?

સવાલ—લાજ તાજ રાખવા માટે શો ઉપાય કરશો ? રસોઈ
ધતો સરસામન પસંદ કરવામાં કંઈ કંઈ વાત ધ્યાનમાં રાખવી ?
રસોઈની બાબતમાં કંઈ કહેવત ધ્યાનમાં રાખવી ? રસોઈ કરવામાં
જે જે બાબતો ધ્યાનમાં રાખવાની છે તે ગણાવો.

પાઠ ૬૦ મો.

બોલ્યું બહાર પડે અને

રાંધ્યું વરે પડે=જે

આપણે બોલીએ

બીજો તે જાહેરની

જાણવામાં આવી જાય

છે તેમજ રાંધેલું

તમના પુખ્તી જાય

છે મતલબ કે બો-

લવામાં જન્મ વિચાર

કરવો તેમ રસોઈ

રકવામાં પણ કેટલું

સીધું સામાન જોઈએ	માપવું તે.	હરમી=છગરી
તેનો વિચાર કરવો.	મુકરર=નક્કી	ખાતર=માટે
વરા=ખરચ.	મેળવણુ=મેળવણી	જીવ=જીવાત
અનુભવ=મહાવરો.	એ સ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે	મના=મનાઈ; ના.
ગતે=કળાથી; યુક્તિથી,	એવી	રૂપાંતર=આકારમાં
આડીઆ=આગળાં	આતશ=ગરમી.	ફેરફાર
ઉભા રાખી જોડકાથી		

સવાલ—રસોઈમાં કરકસર કેવી રીતે કરવી તે સમજાવો.

પાઠ ૬૧ મો.	ખુલાસે=સલાહ; અ	પ્રવેશ=પેસવું તે
પાર=કિનારો	ભિપ્રાય.	કસર=ખામી કચાશ.
શરૂઆત=આરંભ	સાંતર=સીધું; રસોઈની	ગરખાં=ગુઠા તડાકા.
કઢેલું=વધારે ઉકાળેલું	સામગ્રી.	ચર્ચા=વાદ.
હાજરી=થોડું ખાવું.	મોળવું=સમારવું	
તે; નાસ્તો.	પાતળ=પાનું; પતરાળી	

સવાલ—પુરી બાગીએ તો મોર મોર થઈ જતી તેનું કારણ શું ? પુરી દડા જેવી પુલવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૬૨ મો.	કેસરી ભાત	ધાટી=રીત
ખીરંજ=મીઠો ભાત;	ટાણેટચકે=વાર તહેવારે	

જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડ્યો અને જેનું અથાણું બગડ્યું તેનું વરસ બગડ્યું, મતલબ કે દાળ બગડવાથી ખાવાની મજા જતી રહી તેથી તે દિવસ ભૂખમરો થયો અને અથાણું બગડી જાય તો આખું વરસ અથાણા વગર આપદા પડે માટે એ જ વસ્તુ કરવામાં ખાસ કાળજી રાખવી.

મેળવણુ=શાક ભાજી	વેસણુ=ચણુનો લોટ	કરતાં વધારે ઉતાવળ
નાખવા તે.	લપલપાટ=જોઈએ તે	ઓધો=કાચો; કડક.

સવાલ—“જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડ્યો અને જેનું અથાણું બગડ્યું તેનું વરસ બગડ્યું” અને “હાથ કરે કે હાટ કરે” એ કહેવત બરાબર સમજાવો.

પાઠ ૬૩ મો.	ઉદ્દેગ=શોક; ચિંતા	વાની ટેવ.
ઉગડા=અદુબડા	કૃત્ય=કામ	વારી=વખત
લપલપાટ=જોષ્ઠએ તે	અકરાંતીઆ વેડા=ખા-	લલુતા=લાલચ.
કરતાં વધારે ઉતાવળ	ઉધરાપણું; બહુ ખા	

સવાલ—ખાંધામાં કદ કદ ખાખતો ધ્યાનમાં રાખવી.

પાઠ ૬૪ મો.	રિનગ્ધ=તેલજેવું ચીકણું	ખનીજ=ખાણુમાંથી
એંછન=વરાળથી ચાલ- તો ચંચો.	ચરખી=ચામડીની અંદર	ઉત્પન્ન થએલા
કુદરતી=સ્વાભાવિક;	ઠરેલો ચીકણો	દ્રવ્ય=પ્રવાહી,
છશ્વરે નૃકેલી.	પદાર્થ	પાત્રનરસ=પચાવનાર
કાયમ રાખવા=ટકાવી રાખવાં.	અંગ=ભાગ	સત્વ.
ધરી=લાટ; પૈડાં બેર- વવાની દાંડી.	લાહી=ખેળ	પુષ્ટિકારક=જોરાવર આ-
નિરંતર=હંમેશાં.	સમાવેશ=સમાસ	પનાર; તાકાતવાન
સમાર=દુસ્ત	પોટાશ=વનસ્પતિની	માંસહારી=માંસ ખાનાર
	રાખમાંથી કાઢેલો	વનસ્પતિ જન્ય=વન
	એક જાતનો ખાર	સ્પાતમાંથી ઉત્પન્ન થએલા.

સવાલ—ખારાકની જરૂર શા માટે છે ? ચરખી વધારવા માટે કયા પદાર્થ ખાવાની જરૂર છે ? કયા પદાર્થ માંસ વધારે છે ? હાર પદાર્થ ખાવાની જરૂર શા માટે છે ? દૂધ કરતાં પણુ વધારે ફાયદાકારક શું છે ? વનસ્પતિ જન્ય પદાર્થના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૬૫ મો.

થુલું=ભુલું

પોષણ=ગુજરાન

જઠરાગ્નિ=જઠરમાંની

ગરમી ને અન્ન પ-

ચાવે છે તે

રગો=નસો

તેજ=જુસ્સો; શક્તિ

જ્ઞાનતાંત્રુ=મગજને ખ-

બર પહોંચાડનારી

ઝીણી તાર જેવી નસો

મગજ=ભેજું; માથાની

અંદરનો ભાગ

ક્રિયા=કાર્ય

સવાલ—દાણામાં શેનો શેનો સમાવેશ થાય છે? દાણામાં વધારે પુષ્ટિકારક શું છે? કઠેળમાં શેનો શેનો સમાવેશ થાય છે? કંદ મૂળમાં શેનો શેનો સમાવેશ થાય છે? લીલાં શાક ભાજીમાં કયું તત્વ વધારે હાય છે? ચા, કાફી અને કોકો એ ત્રણમાં વધારે કયાકારક શું છે?

પાઠ ૬૬ મો.

ચમત્કારી=નવાઈ જેવી

ડીડવું=જીડવું

તૂર=આંકડાની દોડી-

માંથી જે બારીક રૂ

જેવા પદાર્થ નીકળી

ઉડે છે તે

નરમો=દેવકપાસ

સાકા=રેસા; તાંતણા

આકર્ષાય=ખેંચાય

અધાર=પંખીની વિજા

વેરાન=ઉજ્જડ

નરી=એકલી

નરીઆંખે=સૂક્ષ્મદ્રશક

યંત્ર વગર

અથે=માટે

કુટાં=વરડાં

વરડાં=ફણગા કુટેલા

કઠેળના દાણા

જીવંત=જીવવાળો

રક્ષણ=સંભાળ

સવાલ—વનસ્પતિને ગમે ત્યાં ઉગાડવા માટે પરમેશ્વરે શી યુક્તિ કરી છે?

પાઠ ૬૭ મો.

કઠેળ=દ્વિદળ ધાન્ય

દ્વિદળ=બે દાળ થાય

એવું

પૂર્વીઆ=પૂર્વના ભણીના

દેશના લોક જેને

દિંદુસ્તાની લોક કહે

છે તે

સોતી=સાથે

અડદાળુ=અડદ બાજર-

રી કે બીજું કંઈ

કઠેળ ભેળીને તેના

લોટના રોટલા કરે

છે તે

વેઢમી=પુરણપોળી

બાદી=અછરણ; અપચો

સવાલ—કઠોળનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૬૮ માં.

લાળ=ચીકણું થુંક

ખટરસ=છ રસ જેવા

કે મીઠો, ખાટો, ખા-

સવાલ—મસાલાનાં નામ દો.

પાઠ ૬૯ જો.

તેજના=આદુ, સૂદ,

મરી, તજ, લવંગ,

ગાયત્રી, હંલાપચી,

વગેરે

પ્રદીપ્ત=તેજવાળી

પાક=પ્રુષ્ટિકારક ને

પાચનકારક ખોરાક

(સાલમપાક હરડેપાક

વગેરે)

અંતરછાલ=માંહેની

છાલ

રો, કડવો, કટાણો

અને તીખો.

સખરસ=મીઠું

અમોળીઆં=કેરીના

સવાલ—મસાલાનાં નામ દો.

મીનો=કેફવાળો, ઘેન

સુવાસિત=સારાંવાસ

વાળો

અંધકોશ=અંધઆત

મુખવાસ=જે ખાવાથી

મોં ગુર્મંધીનર થાય

તેવા પદાર્થો.

તીવ્ર=જલદ

શ્રીમંત=પૈસાદાર

કુંટી=નાભી

કસ્તુરીમૃગ=જે હરણુ-

માંથી કસ્તુરી નીકળે

છે તે (મૃગ=હરણુ

કકડાને મીઠું દધ

સુકવી મૂકેલા તે

પાઠ ૭૦ જો.

ગિઠાણુ=ચીકટવાળું

જલદ=રાખત; તીવ્ર

મરસીકિં=સરસવનું તેલ

કોળીકે=મહુડાંના ફ-

ળમાંથી કાઢેલું તેલ

સખરી=કસુંબીના છો-

ડનાં ખા

તેજ=પ્રકાશ

દુધેલ=ફલનું તેલ

વેલ=છિદ્ર

અરણ કરે છે=લે છે.

ખુલાખ=ગેય, જાડા

સવાલ—કયા કયા ખીમાંથી તેલ કાઢવામાં આવે છે ? તે-
લનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૭૧ માં.

ફરીઆ=શેરીમાં ફેરી ફરી

માલ વેચનાર

ચીડ=કંટાળો; અણુ-

ગમો.

દેખાવડો=શોભીતો.

અણુછુટકે=નાઇલાને.

ગોટાળો=ગુંથવણુ

સવાલ—ફેરીઆ પામેથી માલ ન લેતાં બજારમાંથી લેવાથી

શું લાભ ?

પાઠ ૭૨ મો.

પરગામી=પરદેશના ર-

હેનાસી

કમાણી=પેદાશ

ધરિદો=મનસુખો; વિચાર

વિટંબણા=હરકત;

આપદા

તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા

શરદી=ભેજ

વગ=સગવડ; સોધ

દક્ષિણદાર=દક્ષિણ દિ-

શાના બારણાવાળું

નખોદ=નસંતાન; સ-

ત્યાનાશ

વાછંટ=વાથી ઉડેલા

છાંટા

ખંડ=ઝોરડો

સોઈ=સવડ; જોગવાઈ

કોઠીઆં=ઢોરને બાંધ-

વાની જગા

અલગ=જુદા; નોખા

સંડાસ=ગજર

પ્રવેશ કરે છે=દાખલ

થાય છે

મોખરે=આગળના ભા-

ગમાં

કોલાણુ=કોલી ગએલો

કચરો વગેરે

ધાસ્તી=ભય; ખીક.

સવાલ—ધર બાંધવામાં કઈ કઈ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી ?

પાઠ ૭૩ મો.

ત્રાસ=કંટાળો; અણુગમે

અવસ્થા=જરૂર

ધુણી=ધુમાડો

લાદી=ધડીને તૈયાર

કરેલો પાટલો પથર

આગમણી=ચુલાની

આગળ ઓટલી જેવું

તપેલાં લાકડાં વગેરે

રહેવા માટે કરે છે તે

અદણુ=સૂર્ય ચંદ્રના

ચિંબપર પડતી પૃ-

થ્વીની છાયા

નેવણુ=રસોડું

બાંવાં=ગાંવાં

અલગ=જુદી; અલાયદી

આડ=આંતરો

ઉલેચી=કાઠી

દુર્ગંધ=ખરાબ વાસ

મટકું=ગોળી

કીડિઆરાં=ખામણાં

જેવાં માટીનાં થાય

છે તે

છોધ=છોલાણું

મહેરાબ=કમાન

છારી=પડ

ધટ=જાડું

સંભવ=આશા

સવાલ—રસોડું અને પાણિઆરું સ્વચ્છ રાખવાની જરૂર

આ માટે છે ? જો સ્વચ્છ ન રાખીએ તો શું થાય ?

પાઠ ૭૪ મો.

ધરવાખરો=રાત્રરચીકું

અનુભવ=માહિતી.

શક્તિ=ગળું

સરશે=થશે

ઉપરાંત=વધારે

નિરૂપયોગી=નકામી

તકલીફી=દેખાવડો પણ

જલદી ભાંગી તૂટી

ગય એવો.

માથે ન મારે=આપણી

મરજી વિરૂદ્ધ આપ-

ણને સમજાવીને ન

આપે

નકશી=કોતરણું

સંપાડવાની=વસાવવાની

ગુંગમસ=શક્તિ; સ્થિતિ

ઢમ=રીત

માલ=શોભા

ખિચાત=પાથરણું

ગલ્લેફ=કવર

સવાલ—ધર વખારો વસાવવામાં શાની શાની જરૂર છે ?

કોઈ પણ વસ્તુ લેતાં પહેલાં કમ કમ આખતનો વિચાર કરવો

ઉધાર લાવવાની ટેવ રાખવાથી શો ગેરલાભ થાય ?

પાઠ ૭૫ મો.

ધડો=દાખલો

અનુકરણ=દાખલો

વલણુ=મચ્છા; વૃત્તિ

અંગુછા=કુવાલ

વાણુ=ખાટલો ભરવા-

ની દારી

ઉપજાં=સુવાના ખાટ-

લાને એ આડી

લાકડાંની પટ્ટીઓ

હોય છે તે

(ઉભી તે ઢસ

અને આડી તે

ઉપજાં.)

છપર પલંગ=મચ્છર

દાની નાખી શકાય

એવો પલંગ

ઓછાડ=તળાઈપર પા-

થરવાનું લુગડું

રાત્રરચીકું=ધરવાખરો;

ધરમાં વપરાતો સ-

રસામાન

ઓશઆળું=ઓસીંગ-

ણ; આભારી

સવાલ—છખીઓ કેવી પસંદ કરવી ? કમ વસ્તુઓ ખરીદી

રાખવી જોઈએ ? ખિછાનાં કેવાં જોઈએ ?

પાઠ ૭૬ મો.

ખડકી=નાનીગલી; ડેલી

રવેશ=ઝડપો.

ચોકી=ચોરસ પથ્થર

જે ચોકથી ઉચો

હોય છે તે

સુધડ=ચોકખાઈવાળી

ધધુડા=ધોધવા

લીલ=સેવાળ

માઝા=અદ્ય

મરામત=ફરસ્તી

ત્રાસદાયક=કંટાળો

આપનાર

એચેની=અસુખ

જળપાત્ર=પાણીનું વા-

સણું

ફરસ્તી=મરામત

સવાલ--ચોકની ઉંડાઈ મધ્યમ શા માટે રાખવી ? ખાળાના મોડાપર જળી મૂકવાનું કારણ શું ? મચ્છર પેદા ન થવા માટે શું ઉપાય કરશો ! પાણી-આરં, ખાળ ચોકડી પાસે રાખવું કે નહિ ? અને નહિ તો શા માટે ?

પાઠ ૭૭ મો.	મત્રા નક્ષત્ર=ચંદ્રને પૃ-	છે. મત્રા નક્ષત્ર ભા-
જડ=નકકર.	થ્વીની આસપાસ	દરવા મહીનામાં આ-
ગતફત=ચૂક	ફરવાના માર્ગના	વે છે.
અવરજવર=આવ જા.	૨૭ ભાગ કરેલા છે	ગત્રીચી=ગંદકી
સ્પર્શ=અડકવું તે.	તેમને નક્ષત્ર એટલે	પોલાણુ=પોકલ જગા.
કાળે=લાંબે વખતે	તારાનો ઝુમખો કહે	

સવાલ--ટાંકાનું પાણી સ્વચ્છ રહેવા માટે કદ કદ યાગ્યત પર ધ્યાન આપશો? ગામના પાદરના અને ગામની અંદરના કુવાના પાણીમાં ફેર શા માટે હોય છે ? મકાન કે હવેલીમાં કેટલા ખાડા હોય અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૭૮ મો.	સેર=પાણીની ઉંચે ઉ-	સર.
કુવારો=ઉંચે ઉડતું પાણી	ડતી ઝીણી ધાર.	વેહ=છિદ્ર.
ટગર ટગર=એકી નજરે	સવેળા=વહેલા; વેળા-	ચાલુ=કાયમ.
ચકલી=પેગ		

સવાલ--લવજીએ છોકરાઓને કુવારો ઉંચે ઉડે છે એ શી રીતે સમજાવ્યું તે તમે પ્રયોગથી સમજાવો. પાણીના કયા ગુણને આધારે કુવારો ઊડે છે.

પાઠ ૭૯ મો.	અથવા ટેકરા વચ્ચેની	માં ટાહું પાણી રે-
ઝરા=ઝરણા	નિચાણુ જગા.	ડવામાં આવે છે તે
ખીણુ=મે પહાડ	સમોવેણુ=ઉના પાણી-	સહેતું=થોડું ગરમ;

કુંડાએલું

અટકળ=ધારણા; ખ્યાલ; કમ્પના

સપાટી=ઉપલો ભાગ

સયોગ=મળી જવું
તે; મેળાપઆંગણું=પોતાની મા-
લકીનું.

સવાલ—ઉના પાણીનાં કુંડનું પાણી ચાખવાથી કેવું લાગે છે ? ગુજરાત પ્રાંતમાં ઉના પાણીનાં કુંડ કયાં કયાં છે ? કુંડનું પાણી ઉનું શા કારણથી હશે ? યુરોપખંડના વાયવ્ય કોણમાં કયા બેટના ઉના ઝરા છે ?

પાઠ ૮૦ મો.

રેશમ=હીર

રૂપાંતર=રૂપમાં ફેરફાર;

જુદાં જુદાં રૂપ

ખોળીઆં=શરીર

સંજોગ=ખનાવ; પ્રસંગ

પુટ=જેરાવર

ખાલ=ચામડી; ત્વચા

સેહામણા=સુંદર; શો

ભિતાં

ખેડાળ=ખરાબ આ-

કારનું

કોશેટા=લાંબી ગોળ દડી

ભરાઉ=પુટ.

પરિપૂર્ણ=સંપૂર્ણ;

સારી પેટે.

સવાલ—પ્રાણીઓને ખોળીઆં શા માટે બદલવા પડે છે ? રેશમના કીડાનાં રૂપાંતર ગણાવો. આ પાઠમાંથી શું શિખામણ મળે છે ?

પુસ્તક ખીણું--ભાગ ૩ બે સમાપ્ત.

કવિતાની સમજૂતી.

પાઠ ૪ થો.

સાહેલી=સખી; ખેનપણી

શાણપણું=ડહાપણ

સાંખીએ=સાંભળી ર-

હીએ.

રૂઢે=મન

ખોટાં=કડવાં

સંગતે ચઢે=દોસ્તી કરે

વિરોધ=અણખનાવ

લાખે લેખાંતો=લખોળ

લેખો=ગણો

લાજ=મર્યાદા

પગવટ=પગરસ્તો;

શેરડો

વર્થ=નકામે

નડી=તુચ્છકાર ભરેલી;

અશુદ્ધ.

ભાખીએ=ખોલીએ

આપદા=આપત્તિ; મ-

હાદુ.ખ

હરખડીને=નરમ ચમને;

ગમરાખ્તને
જ્ઞાનદાતા=વિદ્યા આપ-
નાર
પાનીએ=પગને તળિએ.
પાનીએ બુદ્ધિ=દયાદ

ગએલી બુદ્ધિ (જેને આ- દોષ=પાપ
ગળ પાછળીને વિચાર સુરત=ધ્યાન; ચાદદાસ્ત
સૂઝે નહિ તેને વિષે પાણીથી પહેલી પાળ
બોલતાં વપરાય છે. બાંધવી=આગળથી
વિચાર કરવો.
પ્રમદા બુદ્ધિપાનીએ) લાજ=આયર

કવિતાની ૧ લી પાઠ ૪ થા. બેનપણીને ઉપદેશ.

હે સખી જે તમારે સંસારમાં સંપી જંપીને સુખી થવાનું
શીખવું હોય તો શાણપણું શીખજો. (ટેક) (૧) સાસુ સસરા કહે
તે બધું સાંભળી રહેવું પણ મનમાં જરા પણ કલેશ રાખવો નહિ.
(ટેક) (૨) મોઢેથી મીઠા મીઠા શબ્દ બોલવા પણ કદાપિ
કડવા શબ્દ બોલવા નહિ. (ટેક) (૩) દાસ, દાસી બધાને માન
આપવું પણ કદી કોઇને દુકારો કરવો નહિ. મતલબ કે કોઇને
હલકા શબ્દથી બોલવા નહિ. (ટેક) (૪) આપણી સંગત કરે તેને
શિખામણ આપીને સુધારવું પણ તેની સાથે અણબનાવ કરવો
નહિ (ટેક) (૫) જીવ નક્કી કામકાજમાં રાખવો અને મર્યાદા
પાળવામાં લાખે લેખાંતો (ધણોજ) લાલ ગણવો. (ટેક) (૬)
તદન અળપ્યે રસ્તે જવું નહિ. અને ખરાબ ચાલતાં બૈરાં પાસે
બેસવું નહિ. મતલબ કે ખરાબ ચાલનાં બૈરાંની સોળત કરવી નહિ.
(ટેક) (૭) વખતને હલકો ગણીને નકામો ગુમાવવો નહિ,
પણ તેને (વખતને) ભરતકામમાં ચિત્રકામમાં તથા ચોપડીઓ
સાંભળવામાં (વાંચવામાં) કાઢવો. (ટેક) (૮) કામ વગર ખોટી
ચઢને રમવું નહિ મતલબ કે રમીને વખત નકામો ગુમાવવો નહિ;
અને મેલાં મેલાં (અસ્વચ્છ) રહેવાની ચાલ છોડી દેવી મતલબ કે,

સ્વચ્છ રહેવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૯) ધરખાર સારી રીતે સ્વચ્છ રાખવાં અને તુચ્છકાર ભરેલી અથવા અશુદ્ધ કે આડી ભાયા ખોલવી નહિ. (ટેક) (૧૦) ગુસ્સે થએલાની સાથે આપણે ગુસ્સે થવું નહિપણુ આગ દેખીને પાણી થવું મતલબ કે ક્રોધીની સામે આપણે વિનયવાળા થવું. (ટેક) (૧૧) ઘણાં મોટાં દુઃખમાં ધીરજ રાખવી; મતલબ કે ભારે આપત્તિના સમયમાં ધીરજવાન થવું. પણ મનમાં ગભરાઈ જમને હિંમત છોડી દેવી નહિ. (ટેક) (૧૨) વિદ્યા આપનારને માખાપ સમજવા અવે ખુદ્દિ પગની પાનીએ રાખવી નહિ. (ટેક) (૧૩) ચાડી અને ચોરીમાં મનને લગાડવું નહિ. અને ઘણું ખરચ વાની ટેવ ઓછી કરવી મતલબ કે ઉઘાડપણાની ટેવ છોડી કરકસર કરવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૧૪) બલું કરવાને માટે આગળથી ધ્યાન પહોંચાડવું અને હે એનો પાણી આવતા પહેલાં પાળ પાંધવી. મતલબ કે કંઈ પણ કામ કરતાં પહેલાં તેનો આગળથી વિચાર કરવો. (ટેક) (૧૫) આખરમાં વધારો થાય એવાં સારાં કામ આજે કરો, હંમેશાં સખુરી રાખો અને પાપથી ડરો. (ટેક) (૧૬)

પાઠ ૭ મો.
ગદન=સમજી ન શકાય
એવી.
ગતિ=શક્તિ
પાર=છેડો.
અકલ્પ=સમજી ન શકાય
એવી.
કળા=હિકમત
પુરણુ=પુરા; ખરા
કરણા=દયા

કરણાનિધિ=દયાનો
ભંડાર. (પરમેશ્વર)
અનેક=ઘણી
અમાપ=ઘણાજ
માપે=ગણી શકે
રચના=ખનાવટ; ગોઠવણ
અવલોકતાં=ધારીને જોતાં
ઉંડા કિતરી અવલોકતાં
=ખારીકીથી જોતાં
કૃતિ=વલણ

વિરામે=ઠરી રહે
અનખ=નવાઈ જેવા.
અલૌકિક=અદ્ભુત;
તરેહવાર
લેખીને=ગણીને
પેખીને=જોધને
પ્રાહ=મોટા
કાટિક=કરોડો.
કર્તા=ખનાવનાર
પાળક=પાળનાર

તારક=તારનાર

વ્યાપી=ફેલાઈ; પ્રસરી

ધર=શરીર.

વશ=તાબે

ભક્તવત્સલ=ભક્ત ઉપર

માયા રાખનાર

ઉર=મન

કવિતા રજી પાઠ ૭ મો. પરમેશ્વરની બાંધણી.

હે પરમેશ્વર તારી શક્તિ સમજી શકાય નહિ એવી છે, તારે તેનો છોડો હું શી રીતે મેળવું? મતલબ કે તારી શક્તિનો છોડો પામી શકું નહિ માટે હું તારી હિકમત સમજી શકાય નહિ એવી છે એટલું જાણીને તને ખરેખરા હેતુથી જણું. હે પરમેશ્વર. (૧) હે દયાના ભંડાર તું મનમાં ઘણી દયા લાવીને પાપની મારી આપે છે અને વળી મહેરબાની કરીને કરોડો દુઃખ મટાડે છે. હે પરમેશ્વર (૨) આખી દુનિયાના જીવોનું પોષણ કરવાની, કીડીને કણ અને હાથીને મજા અનાજ આપવાની શીકર તુનેજ છે. હે પરમેશ્વર. (૩) તું પ્રાણીઓને સુખ આપવાને માટે ઘણી ઘણી ચીજો પેદા કરે છે, એ તારા ઉપકારો ઘણાજ છે; તે (ઉપકારો) મારું મન શી રીતે ગણી શકે? હે પરમેશ્વર. (૪) મન ખુશ થાય એવી સારી રીતે બનાવટ બનાવી છે તે બહુ બારીકથી જોતાં મનનું વલણ ત્યાંજ દરી રહે છે, હે પરમેશ્વર (૫) નવાઈ જેવાં તરેહવાર મોટા પદાર્થો, દરીઆ, નદી, અને વળી ઘણાં જંગલ ને ઝાડોજોડોને ગણીને પણ હે પરમેશ્વર (૬) તેં આ પૃથ્વીથી મોટી પૃથ્વીઓ ને કરોડો સુરજ બનાવ્યા છે! એ બધાને આકાશે પોતાના અંગમાં કેશ સમાવી દીધા છે! હે પરમેશ્વર (૭) એ બધાને બનાવનાર કેવો મહાન શક્તિ ધરાવે છે! તેજ બધાનો પાળનાર ને તારનાર છે અને તે સારાં કામ કરાવે છે. હે પરમેશ્વર (૮) તે (પરમેશ્વર) આખી દુનિયામાં અને શરીરમાં પણ ફેલાઈ રહેલો છે, હે પ્રાણીઓ તારી પાંચ દેવો છે પણ જોઈ શકો નહિ એવો છે. હે ભક્ત ઉપર માયા રાખનાર મહા પ્રભુ (ભક્તના) પ્રેમ તાબે છે તેની બાવધી ભક્તિ કર એવીજ આશા મનમાં છે. હે પરમેશ્વર (૧૦)

પાઠ ૧૦ મો.
સ્વદેશ=પોતાનો દેશ
ભાતભૂમિ=ભરત રા-
જનો મુલક; ભરત-
ખંડ; આર્યાવૃત્ત;
હિંદુસ્તાન
વિષે=માં
ભોમ=ભૂમિ; જમીન
મુજ્જ=અક્કલ વગરનો
દાઝ=લાગણી; દયા
શુષ્ક=સૂકું (દયાવગરનું).

વજ્જ=મહાજ. (નિર્દય)
લેવું દેવું=લેણદેણ
વડો=મોટો
વૈભવી=મોજ માણુનાર
રાજવી=રાજા
વિવેક=ખરું ખોટું
સમજનાર
વડો=ખરો
લંખે=મણે
વિદન=પડિતાઈ;
પાણું

સ્વદેશાભિમાની=પોતાના
ના દેશના ગર્વવાળા
વૃથા=ફાકટ; નકામો;
મિથ્યા
જન્મ=જન્મગાની
કમાણી=સાર્થક;
વિદેશ=પરદેશ
વિયોગી=ગુદા પડેલા
ભેટી=મળી
ના'વે=આવે નહિ

કવિતા ૩ જી. પાઠ ૧૦ મો. પોતાના દેશ પર પ્રેમ.

સારા ભરતખંડમાં હંમેશાં રહેતો હતો તેમાં કોણ બિચારો
હશે કે જે “મારો દેશ સારો છે, મારી ભૂમિ સારી છે, અને એ
મને જીવથી હંમેશાં વધાવી છે” એમ કોણ નહિ કહેતો હોય? મ-
તલબ કે બધાજ કહે છે. (૧) કયો અક્કલ વગરનો પૃથ્વીને ભારે
મારતો હશે? મતલબ કે પૃથ્વીપર ભારરૂપ કયો માણસ હશે? તો
કે જેને દેશની લાગણી જરાપણ નથી, જેનું મન હંમેશાં કંઈ એ
મતલબ કે ધાતકી અને દયા વગરનું હોય છે, અને જે
જાન જાણે છે કે મારે કંઈ લેવું દેવું નથી મતલબ કે મારે કોઈની
સાથે સંબંધ નથી એવો માણસ. (૨) કદાપિ તે ધણો પૈસાવાળો,
રાજા કે રૂપાળો હશે, તોપણ તેને વિવેકી માણસ વખાણે નહિ,
કારણ કે તે કાગડા અને કીડાની પેઠે પોતાનું ગુજરાન કરે છે. (૩)
જે દેશીનાં દુઃખ મટાડે, હજારો માણસોનું હંમેશાં પોષણ કરે, અ-
ને વળી લોકોના બલામાં પોતાનો લાભ સમજે તેને ખરો સ્વદેશી
જાણવો. કહો કે તેને (ખરા સ્વદેશીને) ખરા હેતુથી કોણ નહિ
જીએ? મતલબ કે બધાજ તેના તરફ ખરા હેતુથી જીએ. (૪) જેણે
દેશની લાગણીને માટે વિદાનો ઉપયોગ કર્યો નથી. લોક-
ની લાજને માટે એક પાઈ પણ ખર્ચી નથી,

સ્વદેશભિમાનનાં કામ કર્યાં નથી તેણે પોતાની જાંઘળી નકામી ગુમાવી અને શું કમીયો ? મતલબ કે તેની જાંઘળી એજે ગઇ. (પ) પરદેશમાં ઘણો વખત રહીને ગુમાવીને જે ખરો નસીબદાર તેજ પોતાને દેશ પાછો ગયા; તે જ્યારે પોતાના દેશમાં જાય ત્યારે જુદાં પડેલાં સગાં અને ભૂમિને હેતુ મળે તે વખતે કહો કે કોને હરખનાં આંસુ નહિ આવે ? મતલબ કે જેને પોતાના દેશ પર પ્રેમ છે એવા સ્વદેશ ભક્તને આવેજ.

પાઠ ૧૪ મો.

ધ્યાન=સરત
અસુર=સાસર
લાજ=મર્યાદા; અદ્ય
કસુર=ખામી
વેરવી=દુસ્મન; વેરી
હિતુ=હિતચાહનાર
વપ=ઝેર
સુધા=અમૃત
મીઠકા=મધુર
સુધા=સીધાં; ખરાં

ગરવ=ગર્વ; અહંકાર
ટાળીને=કાઠી નાંખીને
વાધશે=વધશે
કળી=કળિયુગ; નહારી
બુદ્ધિ
કથા=વાત
કેવી=કહેવી
કુચરી=નિંદા
અદ્ય=મર્યાદા; મહાયજો
પામજો=મેળવજો
ઉપડતે સ્વરે=ઉંચે સ્વરે;

ગુસ્સે થઇને
રશણું=રીસાઈ બેસવું તે
દુભવું=જીવ બાળવો
સધે=થાય
કશું=કાંઈપણ
નવ=નહિ
અસુર=મોડું
આકળા=મલરાયલા
હસમુખું=આનંદી
રાયવું=રાજ થવું

કવિતા ૪ થી.

પાઠ ૧૪ મો.

માનો ઉપદેશ.

સમજી છોકરી સાસરે જાય છે, ત્યારે માનું વેણુ ધ્યાનમાં રાખે છે. સસારમાં અદ્યથી રહીને કામમાં કસુર કરવી નહિ. (૧) વચનથી દુસ્મન ગણાં વધે છે, તેમજ વચનથી આપણું ભણું કરનાર પણ વધે છે; માટે મોઢાંમાંજ (ખોલવામાંજ) ઝેર અને અમૃત રહેલું છે. તેથી તું મીઠાં અને ખરાં વચન બોલજો. (૨) જો તું બધાની સાથે (હળી) મળીને ચાલે અને અહંકારને કાઠી નાંખીને વાતને ગળી ગઇ એટલે એકની વાત બીજાને ન કહી તો વળી સારો સંપ વધશે અને દુઃખરૂપી કળી (નહારી બુદ્ધિ) દેખાશે નહિ. (૩) પારકે ઘેર જઈને બહુ બેસવું નહિ. તેમજ ઘરની વાત કોઈ પણ ઠેકાણે કહેવી નહિ; જો બીજાની નિંદા મોઢેથી કહીશ તો દુસ્મન થશે અને

તું દુઃખથી દાઝશે મતલબ કે તારા મનમાં કલેશ ઉત્પન્ન થશે. (૪)
 દીયર અને જોડની સાથે કામ જોડલું જ બોલવું અને રોજ મર્યાદા-
 માં રહી ચાલવું; મોટા અને ધરડાની સેવા કરીને તું પરમેશ્વરનું
 ખરું હેત મેળવજો. (૫) કાંઈ પણ જુદું કરીને માગવું નહિ, રિસાઈ
 બેસીને જીવ બાળવો (મનમાં દુઃખી થવું,) નહિ; ઉપડતે સ્વરે બો-
 લવાથી હેત વધે નહિ, તેમજ રખડતા; મનથી કામ થાય નહિ. (૬)
 જો મોડી સાંજે એકલા જવું નહિ, તેમજ ઘણા ગભરાયલાને કોંઈ થવું
 નહિ. (૭) હસમુખમાં રહેથી હેત વધશે. અને કુટુંબનો બધો કલેશ
 આઘો જશે; મતલબ કે કલેશ થવાનો વખત આવશે નહિ; દુષ્ટ પા-
 પથી આઘા રહીને મનને પ્રભુના લજ્જન અને ભક્તિમાં રાખીને
 નક્કી રાજી રહેવું. (૮)

પાઠ ૧૮ મો.

માણકડું=માણેક; રત્ન;
 પુત્ર૩ પી રત્ન
 સામળીઆ=શ્રીકૃષ્ણ
 અપરાધી=ગુનેહગાર;
 તકસીરવાન
 અંપત્રાવ્યું=પડતું નાખ્યું
 કાલિંદી=જમના નદી
 કાળી=કાળોનાગ
 વનમાળી=શ્રીકૃષ્ણ
 સંતાન=છોકરા
 રૂપીયુ=રૂપી
 કમે=દેવે
 જતન=પરદાસ
 આશ્રમ=અવસ્થા
 છેલ્લેઆશ્રમે=અડપણમાં

પ્રતિપાળી=પાળીપોષી
 નીપજ્યો=ઉપજોલો; ઉ-
 છરી આવેલો
 વિજોગ=જુદાઈ; વિરહ;
 વિયોગ
 વિજોગ આગે=વિરહના
 અગ્નિએ
 શિરધારી=માથે ધારણ
 કરનાર
 સુત=છોકરા; પુત્ર
 ગૌચારી=ગાય ચારીને
 પીત=પીળી
 કાછ=કાઢડો; કછોટો
 નેતરં=રવેને બાંધેલું
 દોરડું

સગપણુ=સગાઈ
 હૈડુંફાટો=ભાન બૂલી જાય
 કાષ્ટ=લાકડું
 પેં=કરતાં
 પાપાણુ=પત્થર
 વજ્ર=કઠણુ શસ્ત્ર
 તુલ્ય=પરાપર
 મખાંતર=મહાનું;
 નિમિત્ત
 અનુખજો=ખાંડણીઓ
 આકુળ=ગભરાએલી
 હળદર=શ્રી કૃષ્ણના
 મોટાભાઈ (બળદેવજી)
 વારી=અટકાવી.

કવિતા ૫ મી. પાઠ ૧૮ મા. જશોદાનો વિલાપ.

દીપ:—ગોવાળીઆ સાથે ગેડીદડે રમતા અચાનક જમનાના દરામાં પડેલો દડો કાઢવા શ્રીકૃષ્ણે કદંબપર ચઢી અંદર ભૂસ્કો માર્યો અને કાળી નાગને બાજુએ જઈ ઉભા. આથી બહાર નીકળતાં વાર થઈ એટલે ગોવગણોએ ગોકુળમાં જઈને શ્રીકૃષ્ણ જમનામાં મુડી ગયાની ખબર આપી. નંદ, જશોદા અને ગોવ ગોપીઓ સર્વે રડતાં કકળતાં કાળી નાગના દરા પાસે જ્યાં શ્રીકૃષ્ણ કુદી પડ્યા હતા ત્યાં આવ્યા તે વખતે જમનાને કિનારે એસી જશોદાજી એ કરેલો વિલાપ તે આ છે.

મારું પુત્રરૂપી રત્ન રીસાયું એટલે મને છોડીને ચાલ્યું ગયું. રે ! સામળીઆ (કૃષ્ણ) તારા મનમાં એ શું આવ્યું ! તેં મને ગુનેહગાર માને મૂકી (પાણીમાં) શા માટે પડતું નાંખ્યું ? હાય મારું માણકડું રીસાઈ ગયું ! (૧) જમના નદીનું પાણી. કાળું (કંડું) છે તે હવે તે વનમાળી (કૃષ્ણ) કેમ કરીને આવે ? હાય મારું (૨) છેલ્લેકાળે જે મોટું ધન ગણાય છે તે દૈવે લઈ લીધું. મેં તેનું જમનામાં નાંખ્યું. હિ. મતલબ કે લાડ લડાવ્યા નહિ તે મારું પુત્રરૂપી રત્ન નાંખ્યું ગયું ! હાય મારું. (૩) હું ઘડપણમાં છોડના પાત્રોને મેં પાણી પોષીને મોટા કર્યો તે મારો ઉપજેલો (કંછરી અને રો) રસ (પુત્ર) ઢળી ગયો. રે ! મળાઆ તેં મને વિનંતેગના અંગે વડે (વિનંતેગના દુઃખ વડે) બાળી મૂકી. હાય મારું. (૪) નામમાં મેલી; પગમાં ધુવરી અને માથે મોરના પીછાનો મુગટ ધારણ કરેલો એવા ગાય ચારાન ઘે. આ તમા છોકરાનું રૂપ હવે હું ક્યાંથી નીરખું ! (ફરીથી હું શી રીતે જાઉં) હાય મારું. (૫) કાનમાં કુંદળ, મુખમાં મોરલી એવો સર્વ ગોકુળમાં આવે અને મને માડી કહીને બોલાવાને ભુખ્યોશુ નેમ કહી પેટ ખતાવે, હાય મારું. (૬) પીળી પિછોડાનો કાછડો વાળીને મારી પાસે નેનર માગે, મને

ધરડી માને થાકેલી જાણીને હવે કાણુ વલોવવા લાગશે હાય મારં.
 (૭) તેં ઉંડા જળમાં વાસ કીધો છે, એટા, તને પાણીમાં કેમ ગમ-
 શે ! મોર, પોપટ અને પુતળી વગેરે તારે રમકડે હવે કાણુ રમશે?
 હાય મારં. (૮) તું ગયો અને હું જીવું છું તેનું કારણુ મારે તારે
 ઓછું સગપણુ માટેજ. જ્યાં મરી ગયો એવું સાંભળતાંજ હૈયું
 ફાટી જાય (ભાન જૂઠી જવાય) ત્યાંજ સાચું સગપણુ તો જણાય.
 હાય મારં. (૯) લાકડાના કરતાં પથ્થર કઠણુ છે ને તેના કરતાં લોહું
 કઠણુ છે; પણ મારં કાળજી તો વજનના જેવું છે, હવે કોને મોહું
 શું બતાવું ! હાય મારં. (૧૦) તેં દડાનું ફક્ત બહાનું કાઢ્યું છે
 પણ તારા મનમાં કંઈક દુઃખ આવ્યું હશે મેં તને ખાંડણીઆ
 સાથે બાંધ્યો હતો તે દુઃખ સંભળીને તેં પાણીમાં ઝપલાવ્યું હશે.

ટીપ:—આવું કહીને નંદ જશેદા અને સઘળા ગોવાળીઆ-
 યો શ્રીકૃષ્ણની પાછળ પાણીમાં મરવા પડ્યા મંડ્યા એટલે તેમને
 બળદેવજી વારી રાખે છે કે હું નંદ, જશેદા; ગોવાળીઆઓ અને
 ગભરાયેલી વજની ગોપીઓ તમ સર્વે ચાર ઘડી પછી પડખે ત્યાં
 સુધી કૃષ્ણના આવ્યાની વાટ જુઓ. હાય મારં (૧૧)

પાઠ ૨૨ મા.	સુના=સોનાની	માવડી-મઃ માડી
બાળા=છોકરી	ચક્રિત=ચળકતા	મુકોકળ=નાજીક
પ્રતાપવાળો=પશરવી	ખિંબ=આકાર	તનુજ=છોકરા
વારા=વાર; વખત	ખાઈ=ખાડી	છપ્પી=ચિત્ર
સુગંધવાળાં=સુગંધીદાર	તીર=કાંડો; કિનારો	સર્વદા=દમેશાં; નિરંતર
સુવાસ=સારીવાસ; સુગંધ	મીડી=વહાલી	કામ=મોત.

કવિતા ૬ ઠી. પાઠ ૧૬ મા. સ્વર્ગ ક્યાં હશે ?

મેં તને સારી જમીન (સ્વર્ગ) વિશે બોલતાં સાંભળ્યું છે ત્યાં
 છોકરી સુખી છે, ત્યારે હું મા ! તે પશરવી કિનારો ક્યાં છે કે જ્યાં

મહુ વખત રડવું પડે નહિ; મનલગ્ન કે વારંવાર જન્મીને દુઃખી થવું
 પડે નહિ; એ કામને (સ્વર્ગને) શું આપણે નહિ શોધીશું ? ત્યાં
 નારંગી ફૂલ ખીલનારાં છે ? શું ત્યાં મેદીની ડાળપર ફુદાં નાચે છે
 ત્યાં તે છે? હે મારા પુત્ર! તે ત્યાં નથી. (૧) જ્યાં સુરજના તાપમાં
 ખજુરીઓ થાય છે અને ખજુર પાકે છે ત્યાં તે છે? જ્યાં ચળકતા
 સસુદ્રના લીલા ખેટમાં સુગંધીવાળાં ઝાંડોના જંગલ છે અને તેની વા-
 સ પવનને સારી વાસવાળો કરે છે; જ્યાં સારાં (શોભીતા) રંગના
 પક્ષીઓ છે કે જેની પાંખે સઘળી વરતુથી ઘણી વધારે ચળકતી છે
 ત્યાં તે છે? હે મારા પુત્ર! તે ત્યાં નથી, ત્યાં નથી. (૨) ત્યારે શું
 તે આથે અને જુના દેશમાં છે ? કે જ્યાં સોનાની રેતીપર નદીઓ
 વહે છે અને જ્યાં ચળકતા માણેકનાં ચળકતા આકાર છે, ને જ્યાં
 ચળકતાં હીરાની ખાડીઓ છે ને વળી જ્યાં સારાં ચળકતાં મોતી
 સસુદ્રના કાંઠાથી નીકળ્યાં છે, હે વહાલી મા! શું સ્વર્ગ ત્યાં છે? હે મારા
 પુત્ર ! તે ત્યાં નથી, ત્યાં નથી. (૩) ઓ મારા નાનુક પુત્ર ! જે
 આંખ જોઈશિકે નહિ, કાન ખુશીનું ગાયન સાંભળી શકે નહિ, અને જેનું
 મારું ચિત્ર સ્વપ્નામાં પણ કોઈ દિવસ આવી શકે નહિ વળી જે કર-
 માતું નથી અને હંમેશાં ખીલી રહે છે, અને જેના ઉપર મોત કોઈ
 પણ વખત ગુસ્સે થાય નહિ, અને જે વાદળાંથી અને કપરથી પણ
 આથે છે, ત્યાં તે છે, હે મારા પુત્ર ! તે (સ્વર્ગ) ત્યાં છે. (૪) મત-
 લગ્ન કે સ્વર્ગ એવું છે કે જેની પુરેપુરી ખુશી જોવાને આંખ અશક્ત
 છે અને જેનું વર્ણન સાંભળવાની કાનમાં શક્તિ નથી, તેમજ તેનો
 આમેલુખ ચિતાર કોઈ દિવસ સ્વપ્નામાં પણ દેખાતો નથી, વળી જે
 કરમાતું નથી અને હંમેશાં ખીલી રહે છે, જેના પર મોતની અસર
 થતી નથી એવું જમીન અને આકાશથી દૂર-જુદુંજ તે છે.

પાઠ ૨૫ મો.
 મેઘાડંબર=વાદળાં છ-
 વાઈ જવા-ઘેરાઈ
 જવાં તે
 આડંબર=છવાવવું તે
 લબ્ય=મોટા; ગંભીર-
 ધને=વરસાદે

નભમંડળ=આકાશ
 મરકત=એ નામનું
 એક રતન; નીલમણી
 શો=જેવો
 વર્ણુ=રંગ
 વૃક્ષઘટા=ઝાડની ઘટા
 ગંભીરી=ગાઢી; ઘાડી

ગંભીર
 દ્વાર=દરવાજા
 તૂણુ=ધાસ
 તૂણુ શૂન્ય=ધાસવગરની
 સેર=હાર
 ઘેર=ઘેરા રંગનું; કાળું.
 ગર્જન=ગર્જના

કવિતા ૭ મી

પાઠ ૨૫ મો.

મેઘાડંબર.

આ મોટા આકાશને વરસાદે આડંબર રચી વાદળાંથી (છવાઈ જઈ) ઘેરી લીધું છે, હાંહારે આકાશને વરસાદે (વાદળાંએ) ઘેરી લીધું છે; પાણીનું આ શીકકું પીળું તેજ (ભાસ) આકાશમાં પ્રસર્યું. (વાદળાંમાંથી પડતો પ્રકાશ આછો પાળો ભાસ આપેછે માટે પાણીનું આ શીકકું પીળું તેજ આકાશમાં પ્રસર્યું એમ કહ્યું) હાંહારે. (૧)

લીલોતરી વાળી જમીનપર આ સારી વાદળી વરસે છે, હાંહારે. નીલમણીના જેવો ઘેરો લીલો રંગ ત્યાં દેખાય છે; હાંહારે (૨)

અહીં ઘાડી ઝાડની ઘટા ભીની જિભી છે, હાંહારે-તેમાં-ઝાડની ઘટા ભીની જિભી છે તેમાં કોઈ કેકાણે દરવાજા બન્યા છે ત્યાં કેવી ખુબી જણાય છે! હાંહારે. (૩)

પેલી ધાસ વગરની ટેકરીએ પીળાં લુગડાં પહેર્યાં છે હાંહારે. (એમ કહેવાનું કારણ એ કે તેનાપર આછો પાળો પ્રકાશ પડેલો છે તેથી.) તેનાપર ગાય ભેસોની હાર આશી આવી રહીછે! હાંહારે. (૪)

પણ પેલા ખીજા આકાશમાંથી આકાશ કાળું દેખાય છે, હાંહારે જો સખી! આ વરસાદની મોટી ગર્જના તે શું તે સાંભળી! હાંહારે (૫)

પાઠ ૨૯ મો.

શોભા=દેખાવ

જનનિ=નત

નામી=પ્રખ્યાત

જગવિષે=દુનિયામાં

વૃક્ષો=ઝાડો

ઓળખ=ઓળખાણ

કાળે=જ્યારે

કુળદ્રુપ=રસાળ

ગુજર=ગુજરાત

તણાં=નાં

લુજ=હાથ

નિજ=પોતાના

નિજલુજ=પોતાનાહાથ

(વડવાઈઓ)

જટા=મળી

દળી લે=મળીજાય

મેટીઓ=મળીઓ રૂપી

મેટીઓ.

જનુની=માતા; મા

તર=ઝાડ

જનનીતર=ઝાડરૂપી મા

છાંયે=છાંયડે

કદવાન=જોરાવર

સ્તંભ=થાંભલા

નગરે=નગર ઉપર

મેરાખ=કમાન સરખી

છાજપર મૂકે છે તે

વાટો=રસ્તા

નાદ=અવાજ

સુપવન=સારો પવન

ભાથું=મુસાફરીનું

ખાનાનું

વડતર=મોટા ઝાડ

સીમાડા=દદ

જળભરિત=પાણીથી

ભરેલા

નિર્મળું=નિર્મળ;ચોક્કસ

ઉત્તર=હોંશ; ઉમંગ

વિશરાંતી=વિશ્રાંત,

આરામ

ખડ=ધાસ

નાદે=અવાજથી

ધંટા=ધંટડી

મજલ=લાંબો રસ્તો.

કવિતા ૮ મી પાઠ ૨૯ મો વડ અને તેની પાસેનો દેખાવ.

જેના કુળ જગતમાં ખુબ પ્રખ્યાત છે તે જાતનાં આ ઝાડો નથી, તો પણ આ ઝાડો કે જેનું હિંદુઓને ઘણું ઓળખાણ છે. અને જે આ વખતમાં ગુજરાતના સારા રસાળ બધા પ્રાંતોમાં પોતાના હાથ (વડવાઈ) ફેલાવાથી ટકી રહેલા છે તે આ ઝાડો છે તેના લાંબા પહોળાં ઘણાં ડાળાં વીંટળાઈ વળેછે અને વડવાઈ તો જમીનને ફેડીને મળીયાં સાથે મળી જાયછે અને નાની વડવાઈઓ માને (જેમાંથી વડવાઈ નીકળી છે તે ઝાડને) વળગીને મોટી થાય છે, નગર ઉપર એક મોટા કદવાન થાંભલા ઉપર ઊભી કરેલી છત્રીનો છાયો હોયની! તેવો-તેટલા વિસ્તારવાળો છાંયડો દેખાય છે (૨) તેની ઘટા ઉંચી આવીને કમાન સરખી દેખાયછે તેની (ઘટાની) વચ્ચેની ગલી ખુશી થઈને પાંદડાંના ખડખડ અવાજ કરે છે, વળી ઘટાની માંહે અટકાને ત્યાંથી ઠંડો સારો પવન ફેલાય છે, થાકેલા મુસાફરો ત્યાં સુખેથી ભાથું ખાઈને પાણી પી પછી જાય છે. (૩)

એ (વડ) પોતાની આજીઆજી પીપળ અને આંખાનાં ઘણાં ઝાડોને વસાવે છે (એની સાથેજ એ ઝાડો ઉગેછે) તે સિમાસમાં-હદ થએલી જગ્યામાં (આજીઆજી વડ, આંખા, પીપળના ઝાડો વચ્ચેની જગ્યા-માંથી) સ્વચ્છ જળ ભરેલા પાક હોયછે. તે પશુ પક્ષીની વારંવાર તરસ મટાડેછે, અને તેમાં (તળાવમાં) લેસો જમંગથી પડી પડી નાહે છે. (૪) ત્યાં ગાડાં, ગાડીઓ અને બળદ છુટેછે, તેથી બળદ અને સૌ આરામ લેછે, બળદો નીચે શ્વાસ મેલીને (થાક ખાધને) ધાસ ખાયછે અને પાસેના હવાડામાંનું પાણી પીએ છે; (તેમને ગળે બાંધેલી) ધંટડીઓ ટંટં ટંટં અને ધુધરીઓ ધણણ ધધં અવાજ કરે છે કે જે અવાજથી બળદ ડોલીને લાંબો રસ્તો કાપે છે. (૫)

પાઠ ૩૨ મો.

ભર્તાર=ધણી; વર

આચાર=રીતભાત

દર્પણુ=આરસી

નીખે=જેથે

ભૂપ=રાજા

કેરે=ને

કાજ=માટે

જપમાળા=જપ કર-

વાની માળા.

ગાથા=પ્રાકૃત ભાષાની

કવિતા

સોણા=સ્વપ્ના

અંબક=મહાદેવ

ધનુષ્ય=કામહું

ચોકે=અમકે; બીએ

ભાવે=હોંસથી

મિથ્યા=ફોફટ

પણ=નિયમ

પ્રતિધ્યુ=જાહેર કર્યું

શતાનિર=જનકનો

પુરોહિત

વાળો=ઉત્તેજન આપે

કઠણ વચન=કડવાં વેશ

આદ્રણીગે=એની મેળે

લજ્જાપામી=શરમાઈ

સાંસઘ=સાંસે; વિમા-

સણમાં

શૂર=શૂરવીર

નહિતર=નહિનો

ભૂર=મોટા ધંદ જેવા

મુના=છોકરી; પુત્રી

ગાળી=સિવાય; પાખે;

વગર

શિષ=માથું

રાગ્મન=રાગ્મ

ઉકાંટો=મદ;ગર્વ; આવેશ

અતળીખળ=અહુભેરા-

શ્યામ=કાળાં [વરા

વાન=શરીર

શ્યામ વાન=કાળા શ-

રી-વાળા

ઉપકડી=ખોલી

બુગ્મ=ખે

પાણુ=દાથ

કૈશિક=વિશ્વામિત્ર

સુત-પુત્ર

હળવં કાંઠે=મેહ

પાડાંખે

આળા=આરોપ; તહે.મત

ચાપ-ધનુષ્ય, કામહું

અનેક=ધણી

ઉચરે=બોલે

આશ્ચર્ય=નવાધ

બાંધવ=ભાઈ

વીણુ=વગર

અમુજ=નાનોભાઈ

કોઈડ=ધનુષ્ય

જમાત્ર=જમાઈ

કવિતા ૯ મી.

પાઠ ૩૨ મો.

સીતાનો સ્વયંવર

હે સખીઓ! તમે મળીને સારો ધણી રામ પરણાવો; મીઠળ બાંધો, શુભ ગીત ગાઓ અને બીજો વધારે આચાર કરો. (૧)

સખીઓ અંગુલીનું દર્પણ દેખાડે છે. તેમાં રામનું હૃદય દેખાય છે. તેને (રામને) જુએ છે અને નક્કી મનમાં ખુશ થાય છે તેથી એનાથી બીજો (ચઢતો) રાજ દેખાય નહિ. (૨)

સીતાને (પરણવા) માટે દેશ દેશના રાજા આવ્યા છે; તેઓ કહે છે કે મોટું રાજ છોડી દઇને સીતાને માટે સંન્યાસી થઇશું. (૩)

કોઈ જપમાળા લઇ સીતાનું નામ જપે છે. કોઈ સીતાનું ચિત્રામણ દ્રાહે છે; કોઈ પ્રાકૃત ભાષાની કવિતા ગાય છે. અને કોઈ સીતાનાં નામની ખૂમ પાડે છે. (૪)

કોઈ સીતાની વાત પૂછે છે, કોઈ સીતાને (પરણવા) કદાવે છે; કોઈને સ્વપ્નમાં સીતાનું રૂપ આવ્યું હોય તેને તે સંભારે છે. (૫)

મહાદેવના ધનુષ્ય સામું જોવાય નહિ તો કહો કે કોણ ચઢાવી શકે? સભામાં હોંસથી જે મોટા મોટા થઇને આવેલા તે પણ (ધનુષ્યથી) બીએ છે. ૬

જનક રાજા મનમાં શીકર કરે છે કે મેં ફોકટ પણ લીધું, કેમકે એમને એમ પણ રામને જાનકી પરણાવાત પણ હવે પ્રતિજ્ઞા જાહેર થઇ છે એટલે રામને એમને એમ જાનકી પરણાવાય નહિ. (૭)

શતાનીક (જનકનો પુરોહિત) કહે છે કે કડવાં વચન કહીને મોને ઉત્તેજન આપો, એટલે તેઓ મનમાં શરમાઇને પોતાની મેળે (ધનુષ્ય ઉઠાવવા) જશે. (૮)

જનકરાજાનો પુરોહિત બધા સાંભળે એમ કહે છે કે હે મોટા ઈંદ્ર જેવા શૂરવીર રાજાઓ તમે શું વિમાસણમાં પડ્યા છો; શિવનું ધનુષ્ય ચઢાવીને સીતાને પરણો; નહિ તો નાશા જાઓ. (૯)

બહાદુરી બતાવ્યા વગર જાનકી (સીતા) ને ક્યાંથી જોવા પામે! માટે જો કોઈ ક્ષત્રિયી ઉત્પન્ન થયો હોય મતલબ કે જો કોઈ ખરો ક્ષત્રી હોય તો જનકરાજાની પ્રતિજ્ઞા પાળીને સીતાને પરણે. (૧૦)

(આ સાંભળીને) સુંદર કાળા શરીરવાળા (રામ) ને બહુ જ-
બરો મદ ભરગો; પણ બીજા ઘણા રાજા તો ઉદાસ થઇને માથે
હાથ દઇને બેઠા. (૧૧)

રામ આપોઆપ બેઠી બિડ્યા ને વિશ્વામિત્ર આગળ બે હાથ
જોડી બિભા રહીને મધુર શબ્દ બોલ્યા. (૧૨)

કે અમે સૂર્યવંશી દશરથ રાજના પુત્ર છીએ તેથી એ તો
અમને અપશબ્દ છે માટે હું સ્વર્ગીજી (વિશ્વામિત્ર) અમને હુકમ
કરો તો એ આરોપ અમે ખોટો પાડીએ મતલબ કે અમે પરાક્રમ
કરી ક્ષત્રી છીએ એવું બતાવી આપીએ (૧૩)

બીજા ઋષિઓ પણ આશ્ચર્ય પામીને આશિર્વાદના ઘણાં વચન
બોલેછે. વિશ્વામિત્ર કહે વહેલા થાઓ, જાઓ, મહાદેવજીનું ધનુષ્ય ચઢાવો. ૧૪
લક્ષ્મણુ રામને કહે છે કે એટલાને માટે તમે શું જોડો, મને
નાનામાઈને હુકમ આપો તો એ કાસ હું કરી શકું. (૧૫)

રામ લક્ષ્મણને કહેછે કે મારા બાઈ એ તારું કામ નહિ; કારણ
કે કોઈ કહેશે કે બે ભાઈએ ચાલીને મહાદેવનું ધનુષ્ય ચઢાવ્યું. (૧૬)

(રામ ધનુષ્ય ચઢાવવા બિડ્યા ત્યારે) બધા રાજાઓ હસવા લા-
ગ્યા કે એનાથી એ કામ ઘણું હમણાં એ કાણ ધનુષ્ય ચઢાવીને
હેતથી પરણી જશે ! (૧૭)

રાવણુ જોવો રંક થઈ ગયા એ શું દિસાયમાં ! બીજા રાજા-
ઓ શક્તિ વગર થઇને બેઠા છે તો એ શું જમાઈ થશે ! (૧૮)

પાઠ ઉપ મો.

સુંદર=સારી
સલુણો=રસિક
શિશિર=પોશ ને મહા
મહીનો
વેસંત=ફાગણ ચૈત્ર
મહીનો
વાણુ વાયે=પ્રભાતમાં
ધુમર=ધુમસ

વન્દિ=અગ્નિ
સુગીષે=પાસે
ગોઠડી=વાનચિત
રસભરી=મજાની
મંદ=ધીમે
રહેર=પવનની લહેર
રસાળી=ફળદ્રુપ
ઉપવન=વાડી
પુલકે=પુલાઈ

વેલ=વેલા
પત્રાળી=પાંદડાં
કસોલ=ચેનબાઈ
ગુલાલ=ગુલાલ
ધામધુમ=ડામડામ
રહોએ=શોભે
નર્મદ=નર્મદાશંકર કવિ
રત=મોસમ
ગતિહારી=ખુબી

કવિતા ૧૦ મી પાઠ ૩૫ મો. શિશિર અને વસંત.

હે નરનારીઓ નાની રસિકે શિશિર અને વસંત ઋતુનું ગાયન કરો, અરે ! સૌ નરનારીઓ ગાયન કરો, પ્રભાતમાં મધુરી ઠંડી વાય છે, અને ઘણી ધ્રુમસ ઠરી રહે, અરે ! ઘણી ધ્રુમસ ઠરી રહે તે જુઓ. હે નરનારીઓ (૧) અગ્નિની પાસે કુટુંબ બેળો મળીને (કુટુંબના માણસો બેળો મળીને) સારી વાતચીત કરે, અરે ! સારી રસભરી (મજાની) વાતચીત કરે. હે નરનારીઓ. (૨) ફળદ્રુપ સારી વાસની પવનની લહેર કંઈ ઠંડી લાગતી ધીમેથી આવતી. અરે ! ફળદ્રુપ સારી વાસની પવનની લહેર આવે. હે નરનારીઓ (૩) બધા જંગલ વડી ફૂલથી અને વેલીઓ નવાં પાંદડાંથી ખીસ્ખા. અરે ! વેલીઓ નવાં પાંદડાંથી શોભી. હે નરનારીઓ. (૪) ઘણાં પક્ષીઓ કલોલ કરનાં ખુશ ખુશ થઈ તાળી આપે મતલબ કે કલોલ કરીને નાંહોમાંહે ખુશ થાય, અરે ! એમરે અવાજ કરી ખુશખુશ થઈ તાળી આપે. હે નરનારીઓ. (૫) શહેરમાં અખીલ ગુલાલના હોળીના રંગો ઊડે, અરે ! અખીલ ગુલાલના રંગ ઊડે. હે નરનારીઓ. (૬) ઘરમાં કાઠનાડ રમરની કિમગ અને કાઠની સવારી આવેલી છે. અરે ! તે સારી દેખાય છે. નરનારીઓ. (૭) કિમંગ અને કાઠની સવારી આવી છે એટલે દરેક માણસને નવી નવી વાતોની અને મેઢા પહેરવાના, ખાવા પીવાના વગેરે બાબત કિમંગ અને કાઠના સવારી થાય છે. નર્મદાશર રસિક ન છે કે ઋતુની ખુશી છે માટે લગતની મહાલો. અરે ! ઋતુની ખુશી શોભી રહી છે. હે નરનારીઓ.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. તરફથી

બહાર પડેલી લોકપ્રિય બુકો.

બાળવર્ગની તોર	૦-૧-૬	સાતમીના અર્થ	૦-૮-૦
પહેલીના અર્થ	૦-૧-૦	પદાર્થપાઠ ભા. ૧ લોઠ-૩-૦	
બીજીના અર્થ	૦-૩-૦	પદાર્થપાઠ ભા. ૨જો ૦-૫-૦	
ત્રીજીના અર્થ	૦-૪-૦	મૂળાક્ષરકિત્તા	૦-૦-૩
ચોથીના અર્થ	૦-૬-૦	સુરત શાંતો નકશો છપાયછે.	
પાંચમીના અર્થ	૦-૬-૦	ચોર્યાસી તા. નકશો	૦-૧-૦
છઠ્ઠીના અર્થ	૦-૯-૦		

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પહેલાના અર્થ રૂ. ૦-૩-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ત્રીજીના અર્થ રૂ. ૦-૬-૦

—અંક સૂચક મૂળાક્ષર કિત્તા ૩ પામીએ—

“ડિક્ટેશન શિક્ષક”

ભાગ ૧-૨-૩ દરેકના બે આના.

ભાગ ૪ થો ચોથી ચોપડીનો અઢીઆના.

દરેક ધોરણના મુખ્યગણિત શિક્ષક તૈયાર છે.

સુરત જિલ્લાનો “ભૂગોળ શિક્ષક” બે આના.

સુરત જિલ્લાનો નકશો ત્રણ આના.

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની ‘પ્ર’તોત્તરમાળા’ બેઆના

દુર્ગનલાલ માતીરામ શાહ. શાહપોર-સુરત.

